БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. СЕНТЯБРЬ 4 СРЕДА № 210 (5614).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Н. С. ХРУЩЕВ—ЮГОСЛАВИЯДА

Н. С. Хрущев Белградта

СЭКП ТК-ныҢ Бирги секретары, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазы Н. С. Хрущев ЮКЭ-ниҢ ЧиҢгине секретары, ЮСФР-ниҢ Президентизи Иосип Броз Тито-биле кады сентябрь 2-де Белградта делгелгениҢ павильоннарынга чораан. Ол павильоннарны Сава хемниҢ зриинге каш-каш чүс чылдарныҢ мурнунда тудуп дерзэн. Эш Н. С. Хрущев делгелге залдарыныҢ тудуун архитектура талазы-биле шиитпирлээнин сонуургап көрген.

Делгелгени көрген соонда Н. С. Хрущевка делгелгениҢ алдын медалын болгаш фото-чуруктарныҢ альбомун тудускан.

(СЭТА).

ЧУРУКТА: Н. С. Хрущев биле ЮСФР-ниҢ президентизиниҢ оралакчызы А. Ранкович олар СплиттиҢ «Галеб» яхтаныҢ кырында.

Фотозу СЭТА-ныҢ болгаш ТАНЮГ-туу.

Тараажылар! Бүгү дүжүттү ажаап алыр дээш чаңгыс-даа халас шак эрттирбээлиңер!

Келир үениҢ разведчиктери

«Коммунистиг ёзу-биле ажылдап болгаш чурттап өөренир» деп лозунгу эчис сорулга болдургаш, күш-ажылга чаа-чаа тиилелгелерни чедип албышаан, амыдырал-чуртталгага төлептиг үлегер-чижээн көргүзүп, коммунистиг ниитилелге чурттаарынга боттарын амыдгааштан ыяк белеткеп турар патриотчу кижилерни Никита Сергеевич Хрущев **«Келир үениҢ разведчиктери»** деп адаан. ОларныҢ хүрээлени чыл бүрүде өзүп, планнары, ажыл-херектери болгаш күзелдери үениҢ негелдеринге дүүштүр улам чаартынып, чаа-чаа улуг эгелээшкиннерни төрүттүндүрүп турар.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкиннинҢ киржикчилериниҢ саны бистин республикага 1959 чылда 572 кижи турган болза, амгы үеде тос бүдүрүлгелериҢ коллективтери бүрүҢ-биле, 331 бригадалар ол бедик ат дээш демисежип турар. Оларның иштинден дөрт цехтер болгаш 83 бригадалар коммунистиг күш-ажылдың цехтери болгаш бригадалары деп хүндүлүг атты чаалап алганнар. Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринде, тудуг болгаш транспорт организацияларында, колхозтарда болгаш совхозтарда келир үениҢ разведчиктериниҢ бедик адын чедип алыр дээш социалистиг чарышта киржип турарларның саны алды муң ажып турар.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкиннинҢ киржикчилериниҢ өскелерден ылгалып турар онзагай үүлү болза, олар техниктиг дешпилге дээш, мурнакчы дуржулганы бүрүҢ-ниитинии болдурар дээш, төөгүлүг чеди чылдың бүдүрүлге онаалгаларын хуусаа бетинде күүседиринче бүрүҢ-ниити көдүрлүүшкүн дээш, бүдүрүлгениҢ культуразы, ажыл-ажыйжы болгаш экономиктиг көргүзүглерни соксаал чок бедидери, бөгүнгү чедишкиннерни даарта улам көвүдедири дээш соруктуу, могаг-шылаг чок чүткүлүүг болур.

Коммунистиг күш-ажылдың деп ат дээш социалистиг чарышты кайдала эки организастап, удуртуп, оон киржикчилеринге бүрүҢ таланың деткимчезин чедирип турар болдур, ында ажыл-агыйжы көргүзүглер үргүлчү бедик болуп турар.

Кызылдың электростанциязы бистиҢ республикада аныяк бүдүрүлге. Оон коллективи 1959 чылдан эгелеп бүрүҢ-ле цехтерге, бригадаларга коммунистиг күш-ажылдың деп ат дээш социалистиг чарышты калбарткан. Ол чорук тергиин эки түҢнелдерге чедирген. Электростанция ам элээн каш чылдарда улаштыр мурнакчы бүдүрүлге болуп, СЭКП өбкомунун, Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ болгаш облпрофчөвүлелдиҢ шилчиир Кызыл тугун каш удаа чаалап ап келген. Бо чылдың ийиги кварталының түҢнелинде ол коллектив республиканың үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниҢ аразында калбарган социалистиг чарышка бирги черни алган. КоллективтиҢ күш-ажылчы улуг чедишкиннериниҢ үндезини—ында коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп ат дээш социалистиг чарышты бедик деҢнелге организастап тургусканы болур. Коллектив кежигүннериниҢ дөрт кижиниҢ бирээзи ыяавыла рационализатор болуп турар, хөй күш үнер аар ажылдарны рационализаторлар долузу-биле механизастаан. Амгы үеде автоматчылыга дээш соруга салдынып турар.

«Тыва кобальт» тудуг эргелелинде дузалаар бүдүрүлгелер комбинадының чазанылга цегинде коммунист Роман Иванович КоровиниҢ удуртканы чазаныкчылар бригадазы айларның болгаш кварталдарның планның оналгаларын доктаамал ажыр күүседип, эҢ эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүрүп турар. Ол бригада 1961 чылдан эгелеп коммунистиг күш-ажыл бригадазының бедик адын төлептиг эдилеп турар. Амгы үеде Р. КоровиниҢ удуртканы бригада комбинат тудугжуларының коллективинде калбарган социалистиг чарыштың бирги черин быжыы-биле ээлеп турар.

«Найырал» совхозтуҢ Кара-Талда сүт-бараан фермазының коллективи коммунистиг күш-ажылдың фермазы деп ат дээш демисежирин шиитпирлээш, кыска хуусаада хожудангай турган чоруктан үнгеш, ам районда мурнакчы ферма апарган. Кара-талчыларның үлегерин республиканың бүүү-ле колхозтарынга болгаш совхозтарынга калбаа-биле нептередири чугула.

Республиканың автоажыл-агый коллективтеринде коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш чарыш онза калбарган. ЫлаҢгыя Кызылдың № 1 болгаш № 2 АТК-ларында чолаачылардың он-он бригадалары келир үениҢ разведчиктериниҢ хүндүлүг адын чедип алыр дээш демисешпишаан, күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары мурнакчы чолаачылар Пономарев, Захаров, Мякишев, Зюзин, Благодатских, Дулов, Мишин, Непомнящий, Пилипчук, Ярыгин, Галайко болгаш өске-даа он-он чолаачылар чеди чыл планының боттарынга онаашкан үлүүн күүседипкеш, амгы үеде 1967—68 чылдарның планынга кииришпишир ажылдап турарлар.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкиннинҢ киржикчилериниҢ күш-ажылчы чедишкиннерин, буянныг чаагай ажыл-ижин чижек кылдыр дыка хөйнү көргүзүп болур. Ынчалза-даа оларның дуржулгаларын кошкак нептередип турарын айытса чогуур.

Республиканың көдээ черлеринде коммунистиг күш-ажылдың деп ат дээш социалистиг чарышты калбарткаш, чаа-чаа кижилер киржип турар. Ол ышкаш Коммунал ажыл-агый министерствозунун, республикада автомобиль оруктар тудуунун эргелелиниҢ улуг коллективтеринде коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш демисеилиг калбартырынче кичээнгей салдынмайын турар. Чижээ, Коммунал ажыл-агый министерствозунун бүдүрүлгелеринде ажылдап турар 2 муң ажыг кижиден коммунистиг күш-ажылдың деп ат дээш шимчээшкинде үүгле 60 кижи киржип турар.

«Кызыл тудуг» эргелели, сүт заводу, эзт комбинады, алы заводу, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелели болгаш өске-даа коллективтерде коммунистиг күш-ажылдың бригадаларын быжыглаар туржук, харын тарадып турарын шын эвес деп санаар.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкинни улам калбартышаан, чыл планыҢ хуусаа бетинде күүседиринче республиканың ажыл-ишчилериниҢ күүҢ, аргалары болгаш курлавырларын мөөннээри партия, совет, комсомол болгаш профэвилел организацияларының кол сорулгазы болур. ЫлаҢгыя профэвилел организациялары профэвилелдериниҢ ам удавас болур съездизинге күш-ажылчы улуг белектерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарыштың дээди хевири—коммунистиг күш-ажылдың деп ат дээш чарышты калбартырынче кол кичээнгейни угландырар ужурлуг.

Вьетнам улуска байыр чедирген

Эштер Н. С. Хрущев биле Л. И. Брежнев Вьетнам Демократтыг Республиканың удуртукчулары эштер Хо Ши Мин, Чыонг Тин биле Фам Ван Донг оларга байырлыг телеграмманы чорудуп, национал байырлал—ВДР-ни чарлап тургусканындан бээр 18 чыл ою-биле холбаштыр үүректиҢ ханызындан вьетнам улуска байыр чедирген.

Совет улус бодунуҢ чуртун тайбың каттыштырар дээш вьетнам улустуҢ чөптүг демиселин бүрүҢ-биле деткип, Вьетнамның мурнуу кезиинде АКШ-тың чепсектиг агрессиязын шиитпирлиг буруу шаап турарын илергейлеп турар деп ол телеграммада чугаалап турар.

Марксизм-ленинизмниҢ болгаш пролетаржы интернационализмниҢ чайгылыш чок принциптеринге үндезилеттинген, ССРЭ-ниҢ болгаш ВДР-ниҢ аразында найырал болгаш бүүү талалыг кады ажылдажылга социалистиг лагерьниҢ быжыгарынга, бүүү делегейге тайбың эргеажыктарынга моон соҢгаар-даа хөгжүүр дээрзинге бүзүрелди телеграммада илергейлээн.

* * *

ССРЭ-ниҢ Даштыкы херектер министри А. А. Громыко вьетнам улустуҢ национал байырлалы-биле холбаштыр ВДР-ниҢ даштыкы херектер министри Суан Тхюнге байырлыг телеграмманы чоруткан.

(СЭТА).

Көдээ ажыл-агый ажылдарының хүн демдеглели

Үшкү кварталдың сөөлгү айы эгелээн. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары боттарының бүдүрүлге планнарын күүседири-биле ам-даа хөй үүлдерни кылыр апаар. Ам херектиҢ ужуру болза, мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чыл планы багай күүсеттинип турары болур. Сентябрь 1-де байдал-биле алырга, республика сүт садарының планын 73 хуу, эзттиин—53,7 хуу болгаш дүктүүн — 81,4 хуу күүсеткен. Августуң сөөлгү он хонуунда барык-ла бүүү районнар сүт дужаалдазын кескүзү-биле көвүдеткен. Оон түҢнелинде муң ажыг тонна сүт хүлээп алыышкын пунктуларында чедирттинген. Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Тес-Хем болгаш өске-даа районнарның сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары шудургу ажылдаан. Сүт садарының он хонук графигин республика ниитизи-биле 128 хуу күүсеткен. Ынды болза-даа Чөөн-Хемчик болгаш Өвүр районнар темпилерин кудуладыпкан. Чөөн-Хемчик район августуң ийиги он хонуунда сүт хүлээп алыр пунктуларга 120 тонна сүттү чедирген болза, үшкү он хонукта ында 116 тонна сүт дужааттынган. Өвүржүлер сүт дужаарын база 5 тонна кудулаткан.

Оон чылдагааны болза, ол районнарның ажыл-агыйлары ажыл-агыйның иштики хереглелдеринге хөй сүттү чарыгдаанында бооп турар. ИнектерниҢ сүткүрүн бедидер, мал одарларын шын ажыглаары дээш малчыннарның ортузунда дээштиг социалистиг чарыш калбартынмаан. Сүт дужаар талазы-биле онза дувүрээзиннинг байдал «Тээли», «Өөк» болгаш «УТКА 25 чылы» совхозтарда тургустунган. «Өөк» совхозтуҢ малчыннары күрүнеге сүт дужаарының планын үүгле 53,8 хуу күүсеткен. Ынчаарга ол ажыл-агый мырыңай чоокта чаа үүгле Бии-Хемге эвес, харын республикага безин дээре диртип турган болгай.

Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелинде хөй сүт дээш чарыштың мурнакчызы ажыл-агыйлар база бар. Барыын-Хемчик районнуҢ «Мурнакчы» колхозу күрүнеге сүт садарының чыл планын күүсеткен дугайын шагда-ла рапорттаан. Ол онаалданы Таңды районнуҢ «Революцияның чалбыжы» колхозу, Каа-Хем районнуҢ «Коммунизмче орук» колхозу сентябрьның баштайгы он хонуунда күүседип болур аргалыг.

Хоорай чаныныҢ ажыл-агыйлары Кызылдың сүт комбинадынга эккеп турар продукциязының шынарын экижидери чугула. Августуң сөөлгү беш хонуунда «Улуг-Хая», «Тиилелге», «Элегес» совхозтарже база Каа-Хем районнуҢ Ленин аттыг колхозунче сүттү дедир чоруткан элээн наш таварылгалар турган. Ол ажыл-агыйларда сүттү кадагалап шыгжаары ёзулуг организастаттынмаан, ону ажыдып иридер чорукту болдуруп турар. Оон түҢнелинде ук сүт Кызылдың чурттанчы чонунга сайгарар аргажок болуп турар.

Күрүнеге дүк садар талазы-биле байдал республикада база багай чоруп турар. Дүк садарының чыл онаалдазы үүгле 81,4 хуу күүсеттинген. Ам колхозтар болгаш совхозтар бедүүн дүктүг хойларның күскү кыргылдазын чорудуп турар. Бүгү кыргылда агрегаттары эки ажылдаан турар кылдыр, ук ажылды ынчаар организастаар херек. Оон-биле кады дүгүн кыргыза чогуур бүүү кодан хойларны кыргылда пунктуларына өй-шаанда чедирери чугула. Килограмм дүк бүрүзү күрүнеге дужааттынган болгаш ол чугула продукцияны садарының планы чедишкинниг күүсеттинген турар ужуруг.

Ажыл-агыйларның тускай эртемниглериниҢ сорулгазы болза, эзт, сүт, дүк дээш демиселди тараа дээш демисел ышкаш чорудары болур. БистиҢ республика мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планын үүгле күүседир эвес, харын дыка ажыр күүседир аргаларлыг.

Республикада күрүнеге тараа дужаалдазының чоруп турары

(Сентябрь 2-те чедир медээ)

Районнар болгаш бүдүрүлге эргелелдери	Күүсеттинген хуузу
Каа-Хем	14,8
Таңды	7,6
Бии-Хем	4,7
Таңды эргелели	**9,4**
Чөөн-Хемчик	7,8
Улуг-Хем	3,3
Барыын-Хемчик	1,6
Чөөн-Хемчин эргелели	**4,7**
СОВХОЗТАР:	
«Көк-Тей»	76,7
«Чыраа-Бажы»	17,2
«Межегей»	12,9
«Тиилелге»	8,2
Дуржулга станциязы	5,0
«УТКА 25 чылы»	4,4
«Элегес»	4,0
«Улуг-Хая»	3,2
«Найырал»	2,5
«Өөк»	1,6
«Шекпээр»	1,6

Республиканың ажыл-агыйлары ниитизи-биле 544 муң пуд тарааны күрүнеге дужаап, планын 8,1 хуу күүсеткен.

Контроль комитединиҢ хуралынга

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Районда партия-күрүне контроль комитединиҢ хуралы чоокта чаа болуп эрткен. Аңаа районнуҢ ажыл-агыйларында дүжүт ажаап алыышкынының чидириглиг болуп турары-биле демисел дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол талазы-биле комитет «Улуг-Хая» совхозтуҢ тараа шөлдеринге хыналда чоруткан, оон түҢнелдерин чугаалажып көрген.

Хыналдадан илерээни-биле алырга, ук ажыл-агыйның тараа шөлдеринде 975 гектар хире чөр чидириг-ге таварышкан. Оон иштинде 100 ажыг гектар черниҢ тараазын кестиргениниҢ шынары куду, бедик кылдыр алдынгаш, мажактал каапкан болганындан ол девискээрниҢ бир гектарынга онааштыр 3 кг хире тараа черде калган болуп турар, аңаа канчап-даа эптежир аргажок дээрзин комитет кежигүннери санаан.

Ажаап алыышкынның чурумнарын мыңдыг янзылыг каржызы-биле үреп турар чоруктарның тыптып келген чылдагаанарын олар база айтып демдеглээннер. Ажаап алыышкын машиналарын таарыштыр эптевээни, кыска сыптыг тарааларны көре тура-ла дүрген чоруушкуннарны кылып турганы удуртукчулар болгаш тускай эртемниглериниҢ талазындан механизаторларның ажылын хүн бүрү контрольдаваанындан болган.

СовхозтуҢ ийиги салбырының эргелекчизи эш Борисов болгаш кол агроном эш Сапелкин тараа шөлдеринде изиг-түлүк ажыл чоруп турда, үш хонукта ынаар ис баспааны илерээн. Үстүнде бүүү четпестер таптыг-ла оларның ховуларга барбайын турган үезинде болгулаан. Ол ышкаш чидириг-биле демиселди организастаар хемчегни совхозтуҢ директору эш Моисеев өй-шаанда албаан.

Партия-күрүне контроль комитединиҢ хуралынга бо талазы-биле четпестер районнуҢ өске ажыл-агыйларында база бар дээрзин айтып, ындыг чоруктарны моон соҢгаар болдурбас талазы-биле хемчеглерни дарый ап чорударын ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, тускай эртемниглерге сагындырган.

Тараа ажаап алыышкынында чидириглиг чорукту доп-чораан эдерин, тараа шөлдеринде ажылдап турар механизаторларга тайылбыр ажылын калбартырын «Улуг-Хая» совхозтуҢ ийиги салбырының эргелекчизинге, совхозтуҢ директорунга болгаш кол агрономга комитет дааскан. Совхоз директору эш Моисеев биле кол агроном эш Сапелкин оларны комитет шыҢгыы сагындырган, тараа шөлдеринге хөй чидириг болуп турда, ону дорт харыылаар турган, чедир көрбээн салбыр эргелекчизи эш Борисовка болгаш бригадир эш СоҢгулдаага комитет доҢгулда берген.

В. БЫШТАК-ООЛ,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

Кукуруза кезилдези

Каа-Хем районнуҢ «Бурунгаар» көдээ ажыл-агый артелиниҢ ийиги ховуу бригадазының кукурузачылары бо чылын 400 гектар шөлге кукуруза тарааш, кукурузаның эвээш эвес ногаан массазын өстүрүп алган.

Кукуруза кезилдези чоокта чаа эгелээн. Кыска хуусаа иштинде 200 ажыг гектар кукуруза ажаап алдынган. Комбайнерлер С. Хурагандай, Н. Астраханцев оларның кайызы-даа кукуруза ажаар «СК-2,6» деп комбайн-биле хүнде 5 гектарны кестирер турган, 10 — 15 гектарны кестирип турар.

Чөөн-Хемчик районнуҢ «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниҢ ховуларында моторлар даажы дүн хүн чок соксавайн турар. Ында тараа кезилдези шагда эгелээн. Төрээн чурттуҢ шыгжамырынче тараа хуниҢ-не кирип турар.

Механизаторлар дүжүттүҢ салым-чолу дээш харысалганы эки билип, тараа ажаап алыышкынын ажыл-ишчи ёзу-биле чорудуп турар. Оларның хөй кезин шаг-үе барымдаалавайн, шудургу ажылдап, бүдүрер ажыл нормаларын доктаамал күүседип турар. Оларга комбайнерлер Кертик-оол Монгуш, Николай Ооржак, Дакый-оол Ооржак, Шооча Сат хамааржыр.

ЧУРУКТА: Комбайнерлер Дакый-оол Ооржак, Шооча Сат (оң талазындан) оларның тараа кестирип турары.

Фотозу Г. СИРОТИННИИ.

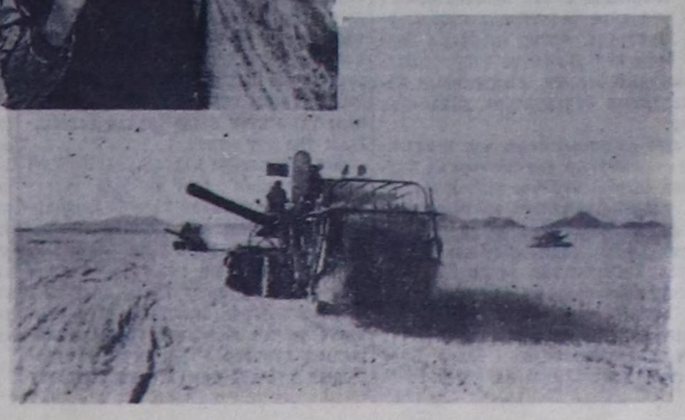

Ажаап алыышкын дугайын—сессияга

Улуг-Хем районнуҢ Көк-Чыраа көдээ СоведининиҢ ээлчеглиг сессиязынга «Улуг-Хая» совхозтуҢ дүжүт ажаап алыышкынының дугайын чугаалашкан. СовхозтуҢ кол агроному эш В. Сапелкин дүжүт ажаап алыышкынының чоруп турар байдалын тодаргай чугаалаан.

Дүжүт ажаап алыышкыны совхозка август 10-да эгелээн. Бо аразында комбайнерлер О. Чорбаа, М. Дажы, В. Александров болгаш өскелер-даа ажылга боттарының эки үлегерин көргүзүп, ажыл нормазын ажыр күүседип келгеннер.

Дүжүт ажаап алыышкынында четпестерни эдеринчи илеткелчи, доктаамал комиссия даргазы эш И. Хурагандай болгаш санал берген депутаттар шүүмүүлээн. Септелге багай болганындан комбайнны үрелир чоруу хөй болуп турар. Арыг-Бажы салбырда ажаап алыышкынның чидирии хөй. 150 гектар чочак-тарааның кезилдезин озалдатканындан оон дүжүдүнүҢ 50 хуузу алдынмаан.

Ажылдың отчёт-учёду багай тургустунган. Кижи бүрүзүнүҢ кылган ажылын түс-түс демдеглевейн, чижээ, хүнде 3 комбайн ажылдаан болза, оларның ниити ажааган черин каткаш, үш кижиге деҢ кылдыр үлеп турар. Салбырда тараа складтары четче септеттинмээн.

№ 1 салбырда күш-ажыл чурумнуҢ кошкаан депутат эш Ангаппан шүүмүүлээн. Механизаторлар бригадаларга хонмайн, 4—5 километр черге трактор, комбайн-биле суурга кээп хонуп турар.

Ажаап алыышкынның темпизин дүгеедип, чидириглер-биле демиселди күштелдириринiҢ хемчеглерин айыткан шиитпирни сессия хүлээп алган.

Чарыштың эгелекчилеринде

Межегейжилер бо чылын бүүү республикага кукурузаның бедик дүжүдүн өстүрүп алыр дээш чарыштың эгелекчилери болганы биллингир болгай.

Кандаашкынныг чай болган болзажок, совхозтуҢ кукурузачылары багай эвес дүжүттү өстүрүп алганнар. Олар бүүү республикага үндүрген кыйгырыынга ээ болур дээш, тарылгаларның чайгы ажаалдазын, одуруглар аразының ажылдап кылыышкынын болгаш үлүүредиишкинин агротехниктиг негелделер ёзугаар чоруткан.

СовхозтуҢ бодунуҢ кукурузачыларының аразында социалистиг чарыштың мурнакчыларының одуруунда Владимир Москаленко биле Оюн Чыртак-ооллуҢ звенозу саңаттынып турар. Олар чаңгыс черде ажылдап турар.

СовхозтуҢ дирекция черинин болгаш партия организациязының сумелээнин ёзугаар № 4 ховуу бригадазында эш МоскаленконуҢ кукурузачы звенозунуҢ ажылдап турарын көөр дээш олче хаптывыс.

— БистиҢ бригадавыстың кукурузачылары Владимир Москаленко биле Оюн Чыртак-ооллуҢ ажылынга багай ажылдыг кукурузачылар адаргап болур. Олар ам ажаап алыышкынны эгелей берген. Сагыш дег ажылдаар эрлер болдур ийин. Барын бүзүреп көрүп болур силер. Бо чылдың агаар-бойдузунуҢ берге, кан байдалы кымның канчаар ажылдаарынга шылгалда болганы чугаажок. Эш МоскаленконуҢ звенозу республиканың алдарлыг кукурузачызы эш ПикалонуҢ звенозубиле чергележип келген, харыдаа оон чамдык участоктарында кукурузаның үнүжү эш Пикалонуудан ажып турар апаргаш — деп, совхозтуҢ парторганизация секретары эш Никитин биске чугаалаан.

Эш МоскаленконуҢ ырактан-на ногаарарын кестүп турар кукуруза шөлүнге чеде бердивис. Ынаар кукуруза аразында комбайн-даа, машина-даа дагжаар. Кукурузазын кестирип каапкан шугумга келгеш, комбайнның кайы үеде чоруп турарын ылавылап көрүп ап тур бис.

— Багай эвес кукуруза болдур ийин. Комбайннар безин көзүлбес-тир, көрүүдерден!—деп, кукуруза сөөртүкчүзү чолаачы эжим чугаалай-дыр.

— Ийет, черле эки-дир— деп, эжимни деткииримге, комбайнның чоок талазынче ол долгандыр хапты.

— Узун дурту 1,2 километр черни долганып турар эрлер чүве, а кукурузаны силостап турар черге — Ургайлыгда фермага чедир 12 километр. Ынчангаш 14 км черге рейс кылып турар бис. Машиналар чедишпейн турар—деп, чолаачы чугаалады.

Кээривиске комбайннар суруштур турып алган турлар. Баштайгы комбайндан сөөлгү комбайнче хылаштап чоруп орган тыва эрге ужуражып келдивис. Кукурузачы-трактарист Оюн Чыртак-оол ол болду. Мендилежип, таныжып алдывыс.

— СилерниҢ ажылынарны сонуургап көөр дээш келдим... Ол дугайын чугаалай кааптар силер бе?— деп эш Чыртак-ооллан дилеДим. Ол бөдүүн ажылчын кижи хөөрем чокка мынчаар чугаалады:

— Кукурузавысты ажаап киринкенивис бо. Эш Москаленко биле ийилээ 300 гектарны ажаар бис. Бо дээрге хирелиг дээн участогувус-тур. 20 ажыг гектарны кестирдивис. Га бүрүзүнден ортумаа-биле 250 центнер ногаан массаны ажаап ап тур бис. Моон өске бир черде кукурузавыстың гектар санындан 300 центнерден эвээш эвести ажаап алыр бис. Ол дээрге амгы берге чылда үнелиг болгаш хөй мал чеми-дир. Ону чидириг чокка силостап алыр дээш кызымаккай ажылдап тур бис. Комбайндан силос сөөртүр машиналарны чедир бербейн турары багай-дыр. Хүнде үүгле 3—4 машина берип турар. Олар чедишпес-тир. 7—8 машина бээр болза бистиҢ комбайннарывыстың соксаал чок ажылдаарын хандырып болур ийик. Бистер ам машиналар маныар ужурга таваржып, үнелиг үе-шакты аная эрттирип, ажаап алыышкынның темпизин ооҢумнадып турар-дыр бис — деп, ол чугаазын доосту.

Механизаторларның бо хомудалы черле чөптүг. Совхозта ажаап алыышкын ажылдары калбак фронт-биле чоруп турар. Бүүү бар чүүк машиналары четчир шаа-биле бригадаларга хуваттынган. Кызылдың № 1 чүүк АТК-зы 50 машинаны бо совхозче чорудар турган, мынчага чедир чартынын безин чорудуп бербейн турар ужуру чүл? Бо айтырыгны дүрген шиитпирлезе чогуур.

— Эш МоскаленконуҢ комбайнының кожуг белдиринде сыныышкын болу берди. Оон ужурунда доктаай бердивис. Ол болу техниктиг дуза дилеп, каңнакчы эккээр дээш чоруй барды. Ам мен чаасканаан ийи комбайнның орнунга тур када ажылдаар апаргандыр мен ийин— дээш, эш Чыртак-оол комбайнынче базыпты.

Мен эш-биле чарлырда байырлажып алгаш, оон шынавыла канчаар ажылдаарын ээлээн үр магадап көрүп-турдум. Ийи комбайнга ол хүн быжыглаан 4 машинаны эш Чыртак-оол чаасканаан хандырып четтигип турду.

— Биске сес машина херек— деп, бодунуҢ чугаалааныын херек кырында шалыпчы ажылы-биле ол шак ынчаар бүзүретти.

М. КАРА-ТОННУГ.
«Шынның» тускай корр.

Мал тарып боозадырынче кичээнгей салыр

Бистиң районнуң ажыл-агыйларында уксаазы экижиттинген мыйыстыг бода-даа, хой-даа мал эвээш.

Мал тарып боозадырының артык ажыктынга ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглериниң хөй кезии бүзүрээн. Ол дугайында мындыг чижекти көргүзүп болур. «Барлык» совхоз тарып боозадылганы эргеш чылын эки чоруткан болгаш бо чылын база багай эвес чорудуп турар. Оон ужурунда ында экижиттинген мал хөй болуп турары таварылга эвес. Ажыл-агыйда экижиттинген мал 60 хуу чедип турар. «Барлык» совхозтун кожазы, хөрүүн болгаш агаар-бойдус байдалдары бир демей «Большевик» колхоз эргекен чылын мал тарып боозадыр талазы-биле планны түгле 47 хуу күүсеткен, а төрүүр хойларны тарып боозадыр планны шуут күүсетпээн. Ынчангаш ол колхоз төрүүр чүс баш малга онаштыр эвээш чаш төлдү ап, күрүнеге эвээш дензилиг малды дужмал турар. Оон-биле кады сүт саалдазы дүк кыргылдазы база аажок дүлү.

Хөй сүтү, эки салгалды дүрген алыр төлээде, инек бызаалаан соонда 20—24 хонганда тарып боозадырының эргежок чүгүлазын көдээ ажыл-агыйның бүгү түскай эртемниглери билир. Бистиң районнуң ажыл-агыйларында 4000 ажыг инектер бызаалаан, оон түгле 1400 инектер тарып боозаттынган.

Тарып боозадылга шынар чок чоруттунуп турар. Чижээ, «Тээли» совхозтун № 3 салбырының Кызыл-Даг деп черде тарып боозаткан 450 инектериниң түгле 94-ту боос болган. «Большевик» колхоз (даргазы эш Шыырак-Кара) болгаш «Шектээр» совхоз (директоры эш Коблов) инектерни тарып боозадырын сөелгү үеде соксаткан. Районнуң бүгү ажыл-агыйларын үре-биле хандырар ужурлуг «Барлык» совхозта (директоры эш Макальский), тарып боозадылга станциязы (эргелекчизи эш Клишин, кол зоотехник эш Мөнге) ажыллаарынга амга чедир таарыштыр четче белеткеттинмээн. Станцияның орангажыны чедир кылынмаан, арыг-шеверге удур байдалда турар, бүдүрүкчүлер шилип алдынмаан.

Бистиң районнуң байдалынга хойларны кыжын оолдаалары аажок таарымчалыг. Январь, февраль айларда төрүттүнген хураганнар эвээш хораар болгаш оларның дензизи күске чедир 40—45 кг чеде бээр, оон-биле кады оларның дүгүн база кыргып ап болур. Удуртукчулар болгаш тускай эртемниглер ону эки билип турза-даа чедимчелиг хемчет албайн турары хараалаңчыг.

Тарып боозадылга чорудар ажылда улуг четпестер бар. Чамдык ажыл-агыйлар мал тарып боозадылгазын массалыг чорударынче амга чедир эгелеп кирбээн. Чижээ, «Барлык» совхозка план ёзугаар 10 пункт ажылдаар турган болза, ам түгле 3 пункт ажылдап турар. Тарып боозатка чогуур 11.500 хойдан түгле 1900 хойну тарып боозаткан. «Тээли», «Шектээр» совхозтар хойларның тарып боозадылгазын база аажок оожум чорудуп турар. «Кара-Хөл» болгаш «Мурнакчы» колхозтар хой тарып боозадырынче амга чедир эгелеп кирбээн.

«Шектээр» совхозка 6 пункт ажыдары планнаттынган, ам түгле 3 пункт ажылдап турар, олар 10.000 хойдан түгле 800 башты тарып боозаткан, ол ажыл-агыйда бүгү-ле 120 баш бүдүрүкчү кошкарлар арган денгилделиг болгаш аарыг болганындан эдержилгеге кирер аргажок болуп турар. Бо чылын кошкарлар бонитировказын кылбаан, төрүүр хойларны коданнар аайы-биле ылган үзер ажыл доостунмаан, ол ышкаш хураганнар иелериниң четче чардынмаан, ында уксаажыдылга ажылы ондаргай байдалда. Уксаажыдылга станциязының зоотехниги эш Юшкова уксаажыдылга ажылын чорударының уг-шиин билбеан-биле үк ажылды башкарып чадап турар. Оон ужурунда совхозта экижиттинген II, III салгалдың хойларын алтай уксаалыг кошкарлар-биле хайнакгап, оон түннелинде кошкак хураганнарны ап турар.

Тарып боозадылга пунктуларын тударының телевилелдерин ажыл-агыйларже шагда-ла чоруткан турбуже, районнуң чаңгыс-даа ажыл-агыйында төлевилел ёзугаар туттунган тарып боозадылга пунктузу амга чедир чок. Ам тарып боозадылга пунктулары кылдыр ажыглап турар ораш-савалар далаш-биле дерээн, эрги, багай бажыңчыгаштар болуп турар. Оларның чамдыктарында туйбу печкалар чок, ол ышкаш херекселдер кадагалап шыгжаар четчир шкаф болгаш өске-даа эргежок чүгүла чүүлдер чогундан үк херекселдер арыг-шеверге удур байдалда турып, үрениң шынарын баксырадырынга салдарын чедирип турар.

Тарып боозадылганың түннелдерин тарып боозадылга станциязы-даа, тускай эртемниглер-даа чыл бүрүле өөренип көрбейн турар. Оон ужурунда тарып боозадылгадан чеже хире чаш төл алдының турары, чеже хой кызырап турары билдинмес. Фермаларда чеже малды эдериштиргениниң, оларның төрүп турарының үчёлү аажок багай тургустунган.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери, бирги эдлчегде зоотехниктер инектерни болгаш хойларны массалыы-биле тарып боозадырынче, доп-дораан эгелеп кирери, пунктуларны септээри, оларны дериг-херекселдер-биле хандыраары, дужулгалыг үреленгирикчи-техниктерни пунктуларга быжыглаары, тарып боозадылга кампаниязын шынарлыг чорудары чүгүла.

Н. ГОНДИН.

Барыын-Хемчик районнуң кол мал эмчизи.

„Сүт-Хөл" совхоз, № 4 салбыр

Бо совхозтун № 4 салбырында механизаторлар ам бо хүннерде чай чок ажылдап, малга быжыг чем-суурну белеткээри дээш бүгү-ле күжүн салып турарлар.

Салбырның төвү — Ишкин суурдан ырак эвесте оларның ажаан өстүрүп алганы чаагай кукуруза чалгып турар. Салбырның ажылчыннарының бир кол күжү мында мөөнеттинген механизаторлар кукурузаны кезип турда, өскелер ону бөлгеш, чер кырынга силостаар арга-биле чыып турар. Ындыг арганы совхозка эрткен ажыл-агый чылында база-ла хереглеп турган болгаш оон ажыктыын, ону белеткээрде улуг күш үндүрбезин билген.

Механизаторлар кукуруза ажаан алыышкынын кыска хуусаада доозар дээш чүткүлүг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: № 4 салбырның ажылчыннары кукуруза силозун салып тур.

Сөзү болгаш чуруу **Г. СИРОТИННИИ.**

ШКОЛА, БАШКЫ, КИЖИЗИДИЛГЕ

Аас-кежии

«Эки бе, эргим хүндүлүг башкывыс, Варвара Ивановна!

Чаа өөредилге чылының эгелээнин таварыштыр Силерге боттарывыстың изиг байырывысты чедирип, аныяк салгакчыларны кижизидер чаагай херээнерге улуг чедиишкиннерни болгаш хуула амыдырал-чуртталганарга аас-кежиин күзеп ор бис, ынак башкывыс.

Мен Төрээн чуртумга шынчы бараан болуп, ужар чүүл херээн өөренип, командылал черинден аас шаңналын каш удаа алдым. Өөредилге чылының эгелээриниң будуузунде Кызылга школага бирги класска Силерниң бисти өөредип турган чылдарынарны болганчок-ла сактып кээп, бисти төлептиг, биинглиг кижилер кылыр дээш канчаар ажылдап турганынарны бодап кээр-дир бис. Ол дээш четтирдивис, Варвара Ивановна!...

Шеригниң Н кезээнин дайынчызы, силерниң өөреникчиңер **Леонид КОЛОДКИН».**

«Хүндүлүг болгаш уттундурбее ынак башкым, Варвара Ивановна, эки бе?

1963—1964 өөредилге чылын таварыштыр ынак башкым—кижизидикчим, сүмелекчим Силерге Новосибирск хоорайдан изиг байырны чедирип ор мен. Чылдын-на сентябрь 1 чаазы чоокшулап кээрге, бир-ле дугаар эге школаның бозагазын артап, «А» үжүктү өөренип эгелээн хүннерим, баштайгы башкым— Варвара Ивановна Силер караамга кестүп келир.

Школачы чылдарда ышкаш кызымаккай, чурумнуг, эки өөренип чор мен. Ам келир чылын консерваторияны дооскаш, Кызылга чеде бээр мен..

Варвара Ивановна, Силерге чедиишкиннерни, аас-кежиин, кончуг эки кадыкшылдыг болурун күзедим!

Ужурашкыже байырлыг!

Өөреникчинер **Неля ТРОФИМОВА».**

Элээн улгады берген назылыг-даа болза, амыдырал өөрүшкүлүг башкы, өзүп улгады бергеш, чалгынналып, үязыдан чүк быдарай ужа берген куш оолдары ышкаш, бир класска өөренип чорааш, ам калбак делгем Төрээн чуртунуң булуңнарында ажылдап, өөренип чоруур өөреникчилериниң чагаазын ап, байырын хүлээп алганын хөөреп ор. Оон арнында өөрүшкү ала-чаягаар чайнап турар.

— Чеди харлыында-ла бир дугаарында школага өөредип эгелээн өөреникчилериниң бистиң магалыг үевиске төлептиг, күш-ажылга ынакшылдыг болгаш коммунизмниң тургузукчузунуң мораль талазы-биле хөөлүзүн сагып чоруур кижилер кижизиттинерге канчан черле өөрөс боор. Күртөлевиледиң инженери Мария Николаевна Терская, № 1 школада литература башкызы Галина Мартемьяновна Лыскова, № 6 школаның башкызы Любовь Алексеевна Петракова болгаш өскелерге-даа ужуражып, көрген санында-ла сагыысеткилимге өөрүшкү долар. «Эр хейлерни! Шак ынчаар уламчыланар! Шын-дыр!» деп иштимде чугааланыр мен ийин—деп, Варвара Ивановна Пуговкина чугаалады.

Башкы ажылынга кажан ажылдап эгелээнин Варвара Ивановнадан айтырдым. Ол боданын ора мынча диди:

— Мен, бодумнуң ынак ажылымга бир-ле дугаарында 1935 чылда Төрээн Тывамның Сосновка (ам Дүрген) суурунга эгелээн мен ийин. Бодум Бии-Хем районнуң Туран хоорайга он бир уругларлыг Иван Дмитриевич Петеримовтуң өг-бүлезинге төрүттүнген мен. Чеди чыл школазын доосканым соонда Минусинскиге башкы училищезин дооскаш, орус тараачыннарның уругларын өөредип эгеледим.

Башкы эш Пуговкина Тывага, эңне баштайгы школаларның башкызы деп хүндүлүг атты бо хүннерге чедир ыдыктыы-биле эдилеп чоруур кижилерниң бирээзи.

— Ынчан ажылдаары дыка-ла берге турган. Чаа өөредилге дооскан аныяктар школаларга башкылап келген. Оларга ажыктыг сүмени кадыптар хире дужулгалыг болгаш дээди эртемниг башкылар чок. Өөредилге номнары, планнары, методика литературалары ынчан чок турган болгай—деп, ол чылларны сактып келгеш, Варвара Ивановна чугаалаар.

Тываның девискээринге чурттап турган орус тараачыннарның уругларын бир-ле дугаар эртемге өөредип турган мергежилдиг башкыларның бирээзи, педагогика училищезинин башкызы Вера Лукинична Ладанова ынчангы үениң дугайын мынча деп сактып чугаалап өрар:

— Ынчан башкы кижи дээрге көдээге мурнакчы, культурлуг чүвениң төлээзи турган. Ол түгле школага уруглар өөредириңден ангыда, бижикти шуут билбес азы бичии билирлерни база өөредир. Көдээниң тараачыннары уругларын: «Башкынар дег болунар! Башкы дээрге совет эрге-чагырганың эң-не эртемниг болгаш культурлуг кижизи-дир!» деп сургап, өөредип турган.

Ол шын. Үжен чылдардан бо кайгамчыктыг хүнеривиске чедир аныяк салгалга бүгү тала-биле үлегер болуп, ону өөредип кижизидер хереке идепкейлиг киржип келгениниң бирээзи Кызыл хоорайның дугаары беш школазының башкызы Варвара Ивановна Пуговкина ол.

Улус өөредилгезинин шылгарангай ажылдакчызы деп бедик атты чоргаар эдилеп чоруур эш Пуговкинаның ийи дүнмалары база-ла утбазының үлегерин эдерген. Бирээзи — Москвада физика-техника институдунда, өскези — Кызылдың № 5 школазында аныяк салгакчыларны кижизидер хереккe өндүр үлүг-хуузун киирип, ажылдап чоруур.

— Мен школага ажылдап тура башкы Виктор Иванович деп кижибиле таныжып, өг-бүлелиг болган бис. Ийи уругларывысты — уруувус Светлананы болгаш оглувус Сергейни ортумак школа дооскан соонда база-ла башкылар болурун күзээнин ёзугаар өөредип чоруткан улус бис. Олар ам бо чылын башкының дээди эртемин алганнар. Светлана Москваның 110 дугаарлыг школазында, Сергей — Канск хоорайда даштыкы дыл болгаш төөгү башкылап эгелээннер. Ынчангаш, бистиң өг-бүлевис ам шупту башкылар болган ийин—деп, Варвара Ивановна баштактаны аарак чугаалаар.

Варвара Ивановнаның кады чурттап чоруур ажы Виктор Иванович Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, Кызылдың № 8 школазының директору.

Варвара Ивановна республикага улус өөредилгезинин национал кадрларын белеткээр хереккe көскү салыышкынны киргген. Ол башкы училищези ажыттынган соонда орта эге класстарга методика башкылап, а оон соонда—башкылар билии бедидер институттун методизинге база ажылдап турган.

Мурнакчы башкының кижизиткени болгаш байлак дужулгазын дамчыдып бергени тыва башкылар район санында бар.

Варвара Ивановнаның сөөлгү үеде чедиишкини болза, 7 чылдарныа дургузунда үс хуу өөредилге түннелин чедип ап келгени болур. Башкы аныяк салгакчыларны кижизидер хереккe бо хире өөрүнчүт чедиишкинни канчанган чедип ап турарын?

Ол бодунуң башкы мергежилин доктаамал бедидип, эге школага башкылаашкынның методиказынга хамаарышкан литератураларны, журналдарны болгаш өске-даа түүлдерни чогаадыкчы ёзу-биле доктаамал ажыглап турар. Варвара Ивановна 28 чыл дургузунда башкылап келген-даа болза, кичээл бүрүзүнге, чаа өөредилге чылынга сонуургалдыыбиле болгаш кичээнгейлии-биле белеткеник.

— Бистиң амыдыралывыстың хүн бүрү хөгжүп, бурунгаарлап турары ышкаш, башкылаашкынның методиказы база-ла чаңгыс черге турбас ужурлуг. Тема бүрүзү уругларга улам билдингир башкылаарының чаа-чаа болбаазыраңгай аргаларын дилеп тывары чугула болур—деп, Варвара Ивановна чугаалап өрар.

Эш Пуговкинаның ажылында база бир кол чүүл класстың бүгү өөреникчилери-биле ажылды чорудуп турарында. Оон кичээлинин 45 минутазында класстың бүгү өөреникчилери башкының кичээнгейинге турар болгаш шупту чаңгыс дем-биле ажылдаар.

Варвара Ивановна ада-иелер-биле ажылды таарымчалыг тургускаанының түннелинде олар эки өөредилге, быжыг сагылга-чурум дээш башкының ажылынга ёзулуг-ла дуулакчылар апарган.

Мурнакчы башкы эге класстарга сан башкылаарының методиказынга дыка хөй чаа чүүлдерни киргген. Өөредилге номнарынга болгаш программага дүүштүр чаа көргүзүг материалдарын белеткеп, амыдырал-биле сырый холбаалыг бодалгаларны тургускан. Оларны тургузарда бистиң хүн бүрү амыдыралывыска саннарның ажык-дузазын тодаргайы-биле көргүскен. Ынчангаш Варвара Ивановнаның сан кичээлдери эң солун болуп турар болгаш өөреникчилери ол эртемге ынак.

— Мен дыка-ла аас-кежиктиг мен. Чуге дээрге мээн ажылым күрүнеге, ниитилелге ажыктыг чаа кижилерни кижизидеринге бараан болуп чоруур—деп, Варвара Ивановна Пуговкина чугаалады.

А. ИРГИТ.

СЭКП ТК-НЫҢ СЕНТЯБРЬ ПЛЕНУМУНУҢ ОН ЧЫЛ БОЛГАНЫНГА

КЕЛИР ҮЕЖЕ ОРУК

1961 чылдың чайынында эш Н. С. Хрущев Кубаньның сураглыг звено удуртукчузу Владимир Светличныйның свёкла өстүрген шөлүнге чораан, оон звенозу бир центнер чигир свёклазын бүдүреринге түгле он ийи минута хире үе чарыгдаар болган.

— Эш Светличныйга адыш часкап, байырдан чедирээлиңер — деп, чаартыкчыга хамаарыштыр Никита Сергеевич чугаалааш, мынча дээн: — Силер күш-ажылды болгаш акша-черенгини эвээшти чарыгдан турган. Төрээн чуртка хөй продукцияны бээр деп: улус ажыл-агыйынга чугула сорулганы эки шиитпирлеп билирдир силер. Бо дээрге келир үеже орук, эдбекшил өргүн чорукче, коммунистиг ниитилелче орук-тур.

Келир үеже орук... Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле келир үеже орукту салырындан артык бедик алдар, оон бедик хүлээлге кайын турар боор! Коммунизм күш-ажылдың артык бедик бүдүрүкчүлүүн тургузар ужурунда капитализмни тиилеп шыдаар болгаш тиилээр дээр дугайында В. И. Ленинниң айтыышкыны бистиң бүгүдевиске уттундурбас.

Келир үеже орук... Мырыңай чоокта чаа-ла ол орук дагларның кадыр ийлеринде берт каскак кокпа-биле ыраккы талыгырларже дыйлаңайын шөйлүп чоруткан турган, ол кокпа-биле бурунгаарлап чоруурун түгле чоргаалыкчы уран-мергежил тыварының бергелери-биле эвес, харын база улуг-улуг качыгдал шүүделлер-биле капсырлашкан турбадыве. Бегүн ол дээрге коммунизмче сан дорт чоруткан хаалама калбак орук, баштайгы маадырларның соо-биле олап коммунистиг даартаже чүректиң ханызындан, бүгү сагыш-сеткилинден үткээн кижилериң шуушкан төмес батпас, улам-на өзүп орар агымы шимчеп бар чоруур-дур. Ол шуужуушкунда код черни мурнуу одуругже сөелгү он чылдың дургузунда үнген кижилер эдлеп турар. Бир эвес ол чылдарны эрткен чылдардан кижиге үүдүүрүүн улустуң чогаадыкчы күштерин бооп түзүп турган чоруу ангылап турар деп чүвени бодап көөр болза, ында кижи эдлепсинер чүүдээ чок.

Көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинин байдалы он чыл мурнунда, 1953 чылдың сентябрьга чедир, кандыг туржук дээрзи бистиң доозаныстың сагыжывыста ам-даа чаа хевээр. Көдээ ажыл-агый продуктуларынга Сталинның албадап чыгаан өртектер политиказы тараа, эзт болгаш ескеде продуктулар бүдүрерин калбартырынга көдээниң ажыл-ишчиларының материалдыг сонуургалын үзүп көшкаткан турган. Колхозтар болгаш колхозчулар чегенчит бичии акша орулгаларын ап турган. Көдээни кадрлар-биле багай дузалап, ону техника-биле четпес дерип турган. Оон түннелинде көдээ ажыл-агыйның көдүрлүүшкүнү оожумнаан, а чамдык областарга көңгүс соксаан турган. Чурт 1953 чылда түгле беш миллиард пуд тараа алган.

Шак ол нарын болгаш кедергей харыысалгалыг үеде СЭКП ТК-ның сентябрь Пленуму чыылган. Пленумга көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдериниң хемчеглериниң дугайында илеткелди Никита Сергеевич Хрущев кылган. Оон чугаалааны болза: «...Бистиң чуртувус чыл келген тудум-на байып, ажылчы чоннарның материалдыг чедимчезин өзүп турар, мынчаарга оон-биле кады көдээ ажыл-агыйга улам-на улуг негелдер салдының турар апарган.

Оон-биле кады социалистиг көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинин темпилери үлетпүрүүн хөгжүлдезинин темпилериниң болгаш хереглеп чүүлдеринге чоннуң негелдериниң илейтир-ле чыдып каан турар-дыр. 1940 чылдан 1952 чылга чедир үлетпүр продукциязы 2,3 катап өскен турда, көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязы (деңнештирген өртектер-биле) түгле он хуу өскен чорукту чугаалаарга-ла четчир».

СЭКП ТК-ның Пленуму көдээ ажыл-агыйны удуртуруунда алдаглаларны болгаш четпестерни шыңгыы шугумчүлээн болгаш оон күштүг көдүрлүүшкүнүүн эртемге үндезилеттинген программазын ажылдап кылган. Ол программаны ТК-ның сөелгү Пленумнарының шиитпирлеринге улам ынай хөгжүткен. СЭКП-ниң XXII съездизи партияның чаа Программазынга көдээ ажыл-агыйның 20 чыл иштинде хөгжүүрүнүң чингине шугумун баш үүр тодараткан. ТК-ның март болгаш ноябрь Пленумнары ол чингине шугумну бо үеге таарыштыр улам тодаргайжыткан.

Партийжи массаларның күзел-соруун илергейлевишаан, СЭКП ТК-ның сентябрь Пленуму партияның Төп Комитединин Бирги секретарының албан хүлээлгезинче шылгатынган ленинчи Никита Сергеевич Хрущевту дешиткен. Эткен чылдарның дургузунда партия, оон Төп Комитеди, Н. С. Хрущев боду көдээ ажыл-агыйны көдүрер талазы-биле кайгамчык улуг ажылды чоруткан.

Он чылдың дургузунда көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязы 67 хуу өскен. Чыл бүрүнүң ортумаа-биле немей өзүлдези 6,7 хуу болган, ынчаарга оон мурнундагы беш чылда ол өзүлде чылда деңгүп-ле ийи хуу чедип, а чамдык адырларга харын-даа аткаар чылыышкыы безин бооп турган болгай. Тарылга төлдери 1918 чылдан 1952 чылга чедир 37,5 миллион гектар калбарган турганынга тараа культураларының дүжүттүг чоруун ийи катап, эзт бүдүрери—барык дөрт катап, суттуун — барык үш катап, а көдээ ажыл-агыйның куш-ажылының бүдүрүкчүлүүн — беш-алды катап улгаттырарын көрүп турар.

Ол сорулгаларны чедип алыры берге бе? Ийе, олар чиик эвес, ынчалза-даа совет кижилер оларның боттуг чоруунга чигзинмейн турарлар. Түгле дээрге күш-ажылдың коммунистиг бүдүрүкчүлүүнүн чээрби чылды сөөлзүредир чедип алыр кылдыр айыттынган деңнелин түгле чедер хамаан чок, харын-даа ашкан разведчиктериниң чедиишкиннери оларның мурнунда бөгүн безин көскү бооп турар.

Демги-ле В. Светличныйның дужулгазын база катап оваарып көрээлинер. Чигир свёклазындан аңгыда, оон звенозу күзүн чажар кызыл-тасты болгаш чочак-тарааны база өстүрүп турар. Ол звенога бо культуралар дузалап культуралар бооп турзадаа, гектар бүрүзүнден күзүн чажар кызыл-тасты 40—45 центнерни, 30 центнер чочак-тарааны ап турар. Ындыг дүжүт 1980 чылга айыттынган деңнелди барык ийи катап ажып турар.

Чаңгыс звенонуң хемчээлинге ындыг дүжүттү чедип ап болур-ла ыйнаан, а бүгү совхозтуң азы колхозтуң хемчээлинге шак ындыг түүнелди канчан чедип алырыл?— деп бүзурексевестер айтырар чадавас. Аваа харыы кылдыр бедик көргүзүүлерни чедип алган чүс-чүс ажыл-агыйларны адап болур. Чижээлээрге, Краснодар крайның «Кубань» совхозу 1962 чылда кайгамчык улуг шөлге күзүн чажар кызыл-тастың гектар бүрүзүнден 40 ажыг центнер дүжүдүн алган. Киев областың Кагарлык бүдүрүлге эргелелинин «Переможец» колхозунга ол-ла культураның гектар бүрүзүнден 32 тентнер ажыг дүжүт алдынган. Липецк областа «Петровский» совхоз 1962 чылда бүгү шелдүң гектар бүрүзүнден 30 центнер хире тарааны ажаан алган.

Сөелгү он чылдың дургузунда мал ажылының талазынга мурнакчылар база-ла кайгамчык улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ростов областың «Пролетарская диктатура» совхозунуң хаванчы-механизатору Г. Плотниковтуң ады бүгү чуртка калбаабиле алдаржаан. Эткен чылын 4.145 центнер ниити деңзилиг 4.600 хаваннарны ол семиртир азыраан. Бир центнер немелде дензини чедип алырынга алдарлыг малчын 0,15 кижихүнү чарыгдап турар. Пенза областың «Беднодемьянский» совхозунда Иван болгаш Анна Корнилов ашаккадай эткен чылын 5.650 хаваннарны семиртир азыраан болгаш күрүнеге 5.396 центнер хаван эдин берген.

Гомельдиң бүдүрүлге эргелелинин «Тииделге» колхозунга он чыл мурнунда шупту-ла 78 инек — көдээ ажыл-агыйның үүс гектар ажыглал черинге онаштыр 4 баш инектиг турган. Эткен чылын аваа үүс гектар черге онаштыр 23 инек санаттынып турган болгаш 553,5 центнер сүттү берген. Үүс гектар эзтти бүдүрген.

Бо болгаш өске-даа кончуг хөй чижектер болза бөгүн безин бистиң көдээвистиң коммунизмче оруунда мун-мун айтыкчы хереддер хып үнген, оларның чырыы колхозчу тараачыннарның улуг чаагай келир үезин туяалап турар дээр дугайын чугаалап турар-дыр.

Көдээ ажыл-агыйның куш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидериниң үндезини — көдээ ажыл-агыйны улам ынай механизастаары, комплексилиг механизацияны нептередири, автоматика чепсектерин ажыглаары, зона бүрүзүнүң байдалдарынга таарыштыр бедик техника-экономиктиг машиналар системаларын нептередири ол болур. Партия болза көдээ ажыл-агый машиналарының болгаш тракторларның агыышкыны чыл бүрүделе улам өзүп турзун дээш хемчеглерни алган. Бир эвес 1953 чылда көдээ ажыл-агыйга 744 мун тракторлар санаттынып турган болза, 1962 чылдың төнчүзүнде олар 1.346 мун болган. Комбайннар парыгы он чылдың дургузунда 64 хуу өскен.

Комплексилиг механизастаашкын дээш демисел чоокта чаа-ла көдээге сактыр безин арга чок турган машиналарның ындыг хевирлерин тургузарын негээн. Шаандагы 160 янзы аттыг машиналарның өрнунга эткен чылын 640 янзы аттарлыг машиналарны бүдүрүп үндүрүп турган. Бо чылын шылгалдага чаа машиналарның база үүс хире чаа аттары кирип турар. Кукуруза, чигир свёклазы болгаш бобы культуралары өстүрүп болбаазырадыр болгаш ажаан алыр машиналарның бүдүрүлгези дыка өзүп турар.

Көдээ ажыл-агыйның чаа хемчээлдери — улгаттыр каттыштырган колхозтар болгаш кур чер совхозтары — чаа, улам-на күчүлүг тракторларны болгаш машиналарны негеп келген. Ол негеллени хандырары-биле Ленинградка Киров аттыг завод 220 аът күштүг тракторларны бүдүрүп үндүрүп эгелээн. Дүрген чоруур чаңгыс ындыг трактор он беш аът күштүг чеди тракторну солуп болур. Бүгү чуруттуң хемчээлинге ол чорук болза миллион-миллион ажылчын ходдарны өске ажыддар күүседиринге хостаар дээни ол-дур! Мал ажылының талазынга «ёлочканың» соон дарый хүнде үүс-үүс инектерни саар «карусель» деп саалда аппарады тыптып келген.

Көдээ ажыл-агыйның ол чижектиг машиналаарын болгаш механизмнерин ам дээреде капиталистиг чаңгыс-даа чурт билбес. Олар амыдыралдан, бистиң практикавыстан тывылган. Бистер ам дээрезинде көдээ ажыл-агыйның куш-ажылының бүдүрүкчүлүүнүн талазы-биле АКШ-тан эзээн хожудан турарывыс шын-на. Көдээ ажыл-агыйның күчүлүг чаа техниказының тыптып келген чоруу — ол хожудаашкын эң-не кыска хуусаада чок кылдына берген турар дээрзиниң бадыткалдарының бирээзи-дир.

Чер ажылының бедик культуразы дээш демиселге партия көдээ ажыл-агыйны химижидерни бирги чергенин ужур-дузалыг деп санап турар. Он чыл мурнунда бистиң чуртувус минералдыг чемишчидилгелерни дыка эвээш кылдыр үндүрүп турган. Бо чылын оларны бүдүреринин хемчээли 20 миллион тонна чедир, ынчаарга чеди чылды сөөлзүредир — 35 миллион тонна болгаш, чээрби чылды сөөлзүредир — 125—135 миллион тонна чедир өзер. Көдээ ажыл-агыйны механизастаары болгаш химижидери эртемниң, хамыктың мурнунда мичуринчи биологияның чедиишкиннерин калбартып нептередири-биле капсырлажыр.

Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ынай өстүреринге үндезилээш, бүгү улустуң, оон ишкинде колхозчу тараачыннарның амыдыралының деңнели чайгылыш чокка бедип турар. Түгле сөөлгү алды чылдың дургузунда безин колхозчуларның боттуг орулгалары 39 хуу өскен. Түгле чаңгыс эрткен чылдың дургузунда көдээде садыгны боттандырып турар хереглел кооперациязының үүрмектеп садар бараан саарылгазы тос хуу өскен.

Көдээ черлерде колхозчулар болгаш интеллигенция дөрт он чыл дургузунда алды миллион хире бажыңнарны туткан. Көдээниң чурттакчыларының аъш-чеми, идик-хеви экижээн, олар культураның кежиктерин улам хөй-биле четтирип турар апаргаН.

Совет көдээде бистиң бо хүннеривисте-ле чаа ниитилел харылзааларының канчаар тургустунуп турарының хөй-хөй чижектерин колхозчу боттуг чүүл берип турар. Ол чорук экономика талазы-биле кошкак ажыл-агыйларга мурнакчыларның дузаламчызындан онза тодазы-биле илереп кестүп турар. Ийи чыл мурнунда Одесса областа чарыштың коммунистиг дузалажылга дээн ышкаш ындыг хевири төрүттүнүп тывылган. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг артельдерниң колхозчулары хожудангай кожаларынга мурнакчыларның санынче кыска хуусаада депшип үнер кылдыр дузалажырын хүлээнгеш, ажылдап кирипкен. Ол эгелээшкин чурттуң мун-мун өске колхозтарынга изиг-биле детиктен болгаш чаагай үретүнделдерни берген.

Кылдынган чүүлдер — чүвениң түгле эгези-дир. Хожудангай колхозтарны мурнакчыларның деңнелинче көдүрериниң мөөнеттинген дужулгазын бүгү черлерге нептередир херек. Хожудангай артельдерге бодунуң ажыл-агыйын чорударын эки организастаарда, черни улам-на чогумчалыг ажыглаарда, эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дужулганы билдилиг нептередирде дузалаар херек. Ол дээрге көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин улам ынай көвүдериниң эң чугула курлавырыдыр.

Көдээ ажыл-агыйны күштүг көдүрер талазы-биле СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шиитпирдерин боттандырарынга, ылаңгыя материалдыг кежиктерни бүдүреринин күчүлүг үнер дезу болур кур черлерни шиңгээдип алырынга партияның болгаш бүгү улустуң чедиишкиннери шынан-ла кайгамчык улуг. Социалистиг чер болгаш мал ажылын хөгжүдериниң айтырыгларынга партияның Төп Комитединиң шугумунга аажок удурланып үнгеш, чылча шаптырган антипартийжи бөлүктүң киржикчилери кайы хире чегенчиг мелегейлер болганын ол чедиишкиннер илейтир-ле көргүзүп турар.

СЭКП-ниң XXII съездизинин соонда болгулаан СЭКП ТК-ның март, ноябрь болгаш июнь Пленумнары боттарының шиитпирлеринге көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге болгаш көдээнин ажыл-ишчилериниң коммунистиг кижизидилгезинин кайгамчык улуг чугула сорулгаларын салган. Ол шиитпирлерни амыдыралга чедиишкинниг боттандырар чорук көдээ ажыл-агыйның чечектелиишкини дээш демиселге совет улустуң чаа тиилелгези болур.

Г. ОБЪЕДКОВ.

Школаларда чаа өөредилге чылы эгелээн

КАТАП ОЛУРАР ЧОРУКТУ БОЛДУРБАС

Катап олурар чорук, өөредилге-кижизидилгелиг ажылды куду деңнелге чорутканының түннели болур. Ол дээрге педагогика ажылын чогуур негелдеге чедир тургуспааны-дыр. Катап олурган өөреникчилер бодунуң күжүнге бүзүревес болгаш өөренир күзелин чидириптер. Ынчангаш шак ол «кижизидери берге» ургуларны эш-өөрү кыжырыыр болгаш харындаа чамдык башкылар арай тоомча чок көөр апаар.

Башкы кижиниң ажылының кол сорулгазы — катап олурар чорукту болдурбазы. Бо сорулганы күүседирбиле бистин коллектививис ажыллап турар. Эрткен чылын өөреникчилер хүнзээр № 5 школаның коллективи өөредилге чылын чедишкиниг доосканы. Школаның 160 өөреникчилериннен үүгде 2 кижи катап олурган. Школа эгелээриниң мурнунда бистиң школаның башкылар чөвүлели эрткен чылдың түннелин үндүрген болгаш чаа өөредилге чылының сорулгаларын чугаалажып көрген. Школа директору эш А. Толстикова коллективтиң башкыларының Липецк, Ростов башкыларының мурнакчы дуржулгаларын боттарының ажылдарынга ажыглап турарын болгаш ол дуржулгаларны республиканың башкыларының аразында тарадып турарын демдеглээн. Коллективтиң башкылары словарь-биле ажылды, классан дашкаар номчулганы, шын бижииринiң дугайында ажылдарны эки чоруткулаан.

Өөреникчилериниң чедип алган билиглерин быжыглаары-биле янзы-бүрү оюнларны болгаш «эң эки номчукчу», «эң эки математик», «эң эки диктант дээш» деп конкурстарны эрттирген. Элээн хөй номчукчулар конференцияларын кылган. Школага артистер, чурукчулар, депутаттар, кызыгаар шериглери болгаш Ада-чурттуң дайынының киржикчилери-биле ужуражышыкныларны организастаан. Бүгү өөредилге чылында бистиң башкылар коллективи дыка хөй ажыктыг ажылдарны кылган.

Ынчалза-даа бистиң ажылывыска чамдык четпестер база тургулаан. Пионер ажылы чавыс деңнелге чоруттунган. Кижизидикчи башкыларның ажылын четче хынаваан турган.

Чаа өөредилге чылында бистиң кол сорулгаларывыс — катап олурар чорукту болдурбазы. Өөреникчилерни культурлуг аажы-чанга өөредир болгаш ургуларның быжыг коллективин тургузуп алыры.

Мурнакчы башкы В. И. Пуговкина мынча дээн: «Катап орар чорукту болдурбайын барып болур. Өөреникчи бүрүзүнүң аажы-чаны янзы-янзы болганда, олар-биле ажылды чорударынга база-да ангы-ангы арга-мергежилдер хереглеттинер».

Эң эки өөредилгени чедип алырынга кижизидикчи ажыл улуг ужур-дузалыг. Кижизидилге ажылы өөреникчилериниң чедип алган билиглерин быжыктырып, оон ынай хөгжүдүп турар кылдыр чорударын бистер шиитпирлээн бис.

Бистин школаның башкылар коллективи катап олурар чорукту шуут узуткаары-биле бүгү күштү салгаш, коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп хүндүлүг атты чаалап алыры дээш ажылдап кирипкен.

Е. ЛУБОШНИКОВА,
Кызылдың № 5 школазының башкызы.

Школачыларга быжыг билиг дээш

ТООРА-ХЕМ. (Радио-биле). Чоокта чаа Тожу районуң башкыларының чөвүлел хуралы болуп эрткен. Школачыларга быжыг билиг дээш эрткен өөредилге чылында чедип алган чедишкиннери болгаш бо чаа өөредилге чылында сорулгаларын башкылар чугаалашкан. 1961—62 өөредилге чылында районуң школалары өөредилге программазын 87 хуу күүседир аргалыг турган болза, 1962—63 өөредилге чылында ол көргүзүг элээн экижиттингенин башкылар демдеглээннер. Эрткен өөредилге чылында ниити өөредилге программазын районуң школалары 91 хуу күүседип шыдаан.

Эрткен өөредилге чылында 23 класстар, 17 башкылар 100 хуу өөредилгени чедип алыр аргалыг болган, Ындыг школаларга Үжел, Час-Адыр, Сыстыг-Хем эге школаларын болгаш өскелерни-даа адап болур. Өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың бедик деңнелин чедип ап турар башкы кадрларның хүрээлеп өзүп турарын чөвүлел хуралга демдеглээн. Бады Ондар, Балаштай Доңгак, Вера Реброва, Виктор Агбаан, Галина Селина, Людмила Дожувай, Валентина Сивкина болгаш өскелериниң-даа башкылал ажылында чедишкиннери үлегер-чижектиг болуп турар.

Район башкыларының аразыдан бо эрткен өөредилге чылында дөрт кижиге «Улус өөредилгезиниң шылгаракчызы» деп атты тывысканы өөрүнүүр болбас аргажок.

Бо талазы-биле чедип алган чедишкиннер-биле чергелештир, ам-даа бар четпестерни башкылар база айыткан. Бүгү 944 өөреникчиден багай демдектиг 86 өөреникчи бар болганы четпес. Тоора-Хем 11 чыл школазынга байдал бо талазы-биле эң-не дүвүренчиг болуп келген. Үк школага өөренип кыштаан 414 өөреникчиден 44 кижи багай демдектиг болган. Районнуң школаларынга орус дыл, математика болгаш физика ышкаш эртемнерге багай демдектер хөй болуп турары, ол эртемнериң башкыларының кошкак ажылдан турарын херечилел келген. Район деңнели-биле алырга, орус дылга эрткен чылын 44, математикага 69 болгаш физикага 14 өөреникчи багай өөренген болуп турар.

Ургуларга быжыг билигни бээр дээш демиселге кошкак ажылдап, башкылал ажылының чаа үүлдерин шиңгээдип албайын турар башкыларны чөвүлел хуралга санал берген эштер шыңгыы шүүмүүлээннер. Азас школазының башкызы Кол Саара, Тоора-Хем 11 чыл школазының башкылары Жаткин, Маңнай-оол Дожуваай олар ышкаш башкыларның ажылында педагогика чурумнарын хажыдып турар байдалдарның турганың башкылар чөптүг айтып турганнар.

Хуралга айыттынган четпестерни дарыы чайлаткаш, ам келген өөредилге чылында, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин кижизидилге ажылынга удуртулга болдурарын чөвүлел хурал демдеглээн. Тожу районуң башкыларының чөвүлел хуралы чаа өөредилге чылынга школаларның белеткелиниң багай эвес чоруттунганын база демдеглээн.

С. ТАНАА.

Өөренирингe таарымчалыг байдал

БҮРЕН-БАЙ-ХААК. (Телефон-биле). Каа-Хем районнуң Бүрен-Бай-Хаак суурда сес чыл школазының өөреникчилери эрткен өөредилге чылында школа бажыңы бичии, тар болганындан ийи эзлчеглеп өөренгеш безин, сыңыыпсас кыштаан. Ынчан бүгү өөреникчилер 140 кижи чедип турган. Бо чылын ол сан 150 хире апарган болганда, бо айтырыг дарый шиитпирлеттинмээн турган болза, эвир чыдан дора байдалга ургуглар таваржыр турган ийик. Ынчалзадаа, чаа өөредилге чылының эгелээр хүнүнден Бүрен-Бай-Хаактың бичии хамаатылары үнелиг белекти алганнар. Үүл дээрге, ында ийи каът чаа школа бажыңы бо хүннерде ажыглалга кирип турар.

Ол школа бажыңының тудуунга суурнуң барык улуг-биче бүгү чурттакчылары, ыланғыя ол-ла школага өөренир школачылар төлептиг үлүүн киирген. Ол ышкаш «Тиилелге» колхозтуң баштаар чери (даргазы эш Зайцев) школаның тудуунга эртежок чугула материалдары дажыглап сөөртүүнге, оон тудуун чорударынга тудугжу колхозчуларны үзүп, онза сагыш салган.

— Чаа школа бажының тудуп бергени дээш чаңгыс суур чурттуглар-ларыыска, колхоз баштаар черинге, бүгү колхозчуларга өөрүп четтирип тур бис! Бистин школавыста бо чылын база бир онзагай үүл бар: ол дээрге, школага бо кыжын бус-биле изидер чылыдылга системазы ажылдаар. Ол болза школачыларның кадыкшылынга болгаш черле школаның арыг-шеверинге чугула чаартылга болур—деп, ол школаның башкызы, Виктор Прокопьевич Золотухин бистиң корреспондентивис-биле телефон дамчыштыр беседазынга өөрүп дыңнаткан.

Август 31-нин хүнүнде маңаа чаа өөредилге чылынга турааскаатканы ужуражылга болган. Аңаа бо чылын өөренир өөреникчилер боттарының башкыларынга чылыы-биле ужуражып, оларга дириг чечектериниң боодалдарын түгеүп турганнар. Ол хүн ургуглар болгаш оларның кижизидикчилери чаа өөредилге чылының эгелээнинге турааскаатканган оюн-тоглааны база организастаанныр.

* * *

ЭЙЛИГ-ХЕМ. (Телефон-биле). Улуг-Хем районнуң Эйлиг-Хем суурда «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң малчыннары чурттан турар. Чурттакчыларның школа назылыг ургуларынга эрткен өөредилге чылында онза болуушкун — аңаа сес чыл школазын организастааны болган. Баштайгы өөредилге чылында ук школа багай эвес түннелдерни чедип алган. Школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылынга башкылар коллективиниң чедип алган чедишкиннерин чоокта чаа болган районнуң башкыларының август чөвүлел хуралынга мактааны таварылга эвес.

Эрткен өөредилге чылында маңаа үүгле 6-гы класска чедир 100 безин четпес санныг өөреникчилер турган, бо өөредилге чылында аңаа 115 өөреникчилер чеди класска чедир өөренир.

Школаның башкылары бо чылын школа бажыңнарының болгаш башкылар чурттаар бажыңнарының агар септелгелерин боттары чоруткан. Школа директору коммунист эш Биче-оолдуң удуртулгазы-биле чайгы септелге болгаш өөредилге чылынга белеткелдин өске-даа ажылдары багай эвес чоруттунган, сентябрь 2-де өөреникчилерни хүлээп ап эгелээн. Колхозтуң ыраккы одарлары—Буура кырында, Тостеекте болгаш Күйлуг-Хемде турар малчыннарының ургуглары ыңаа чедип келгилээн, ынчангаш өөредилге чылы организастыг эгелээн.

— Школаның өөредилге-көргүзүг материалдарының талазы-биле хандырылгазында бо чылын чаа үүлдер база бар. Бо өөредилге чылында бистиң өөреникчилеривис тускай өөредилге мастерскаялыг апарган. Мурнунда ясли турган бажыңны биске эде дерип берген. Оон ынай школаның электростанциязының херектелин садып алган бис. Өске-даа чаа өөредилге дериг-херектерин четчеләр ажыл ам-даа үргүлчүлеп турар—деп, ук школаның өөредилге эргелекчизи эш Кежик-оол Чөреве бистиң корреспондентивис-биле телефон дамчыштыр беседазынга чугаалаан.

Школазының белээ

Ургуглар чаа өөредилге чылында төрээн школазынга чыглып келгеш, школада кандыг чаа үүлдер кылдынганын магадан көрүп, улуг өөрүшкүлүг үткүп ааргар. Оларга ынак школазының белээ ол-дур.

Бий-Хем районнуң Аржаан сес чыл школазының өөредилге мастерскаязы эки шынаргыг бүрүн дериттинген эрги станоктарның кырынга чаа станокта ны болгаш чазанылгага херектиг өске-даа херектерни садып алган, бир класс аңаа ам хары угда ажылдап болур. Мурнунда чылдарга деңнээрге, школавыстың оттулар ыяжы бо чылын өй-шаанда бүрүн белеткеттинген. Бо ажылды школаның өөредилге эргелекчизи Наталья Изөтовна Мутапалованың эки удуртканын үнелеп турар бис.

Н. СЕДЕН,
башкы.

Бүдүрүлгеге ажылдавышаан

Бүгү-ниитиниң өөредилгезиниң дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың улуг сагыш салыышкыны бистиң чуртувуста амыдралда калбаа-биле боттанып турар. Сөөлгү үеде хоорайларда, колхозтар, совхозтар төптеринде кежээки школалар ажыттынгылаан. Ында бистиң аныяктарывыс бүдүрүлгеде ажылдавышаан өөренип турарлар. Ындыг школаларның бирээзи Барыын-Хемчик районуң Тээли, Кызыл-Даг суурларга ажыттынга-ла 4 чыл четкен. Ол школаларны доосканнар дыка көвей. Доозукчуларның хөй нуруузу бүдүрүлгеде, албан организация черлеринде ажылдап турар болгаш чурттуң дээди өөредилге черлеринче өөренип чоргулаан.

Ынчалза-даа Кызыл-Дагның кежээки школазының ажылынга улуг четпестер тургулаан. Аныяктарның чамдыызы кичээлдер үзер болгаш шуут келбейн баргылаар. Чижээ, Успун-оол Ондармаа, Дылак Эрес-оол, Караш Чечек болгаш оон-даа өскелер чылдагаан чок хөй шактарны үскеннер. Кежээки школаның башкыларын одаар ыяш-биле хандырбаан. Школада өөредилге херектелдери, көргүзүг-материалдары чедишпес. Бо четпестерниң дугайында директор эш Хураган-оол кандыг-даа хемчег албаан.

Чаа өөредилге чылынан эгелеп кежээки школаның ажылынга эрткен чылдың четпестерни катаптаваайн, оон ажылынче улуг кичээнгейни салыылыңар!

Б. БАРБА,
Кызыл-Даг школазының башкызы.

ССРЭ-ниң Улуг театрының артистери дүүн Кызылда чедип келген. Хүндүлүг аалчыларны республиканың партия, совет ажылдакчылары аэродромга үткүп алганнар. Келген аалчыларның аразында РСФСР-ниң алдарлыг артистери: М. Боголюбская, Н. Симонова, Ю. Горман олар бар.

Олар республиканың хөгжүм-шии театрынга солун концерттерни көргүзерлер.

ЧУРУКТА: Улуг театрның бөлүк артистери.

Фото С. Феоктистовтуу.

Редакцияга ЧАГААЛАР

Сүт саалдазы чүге кудулааныл?

Арыскан салбыр дээрге «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң эки одарлыг, суугаттыг черлериниң бирээзи. Ындыг түрбүже сөөлгү үеде ында сүт саалдазы кудулап турар апарган.

Мурнунда ферма хүнде 800 литр чедир сүттү саап турган болза, ам 400—600 литрден ашпас апарган. Моон чыдагааны болза, чамдык кадарчылар эзлчеглиг үезинде инектерни эки өттүг черлерже кадарбас, эртен үндүр сүрүпкеш, кежээ бөлүп алырынга өйлежип турарында. Август 16-да кадарчы Х. Сандак 42 инекти чидиргениниң хараазындан ол хүн ферма ортумаа-биле 140 ажыг литр сүттен когараан. Ындыг когаралды кымга-даа онаавайн турар. Үчөтчиктиң хүлээлгезин күүседип турар М. Шивит-оол аңаа акт тургузарын бодавайн, өөн аңаа бир таварылга кылдыр санап турар.

Ам инектерге халааданчыг изиг үе өвес-тир. Алаактарда чаа-чаа одарларга кадарар болза, инектиң сүүү кызырылбас, харын немежир ужуруг. Үш кадарчы бар болганда, хүндүскү болгаш дүнеки кадатты эки организастап черле болур. Кадарчылардан негелде кошкак, оларның харыысалгазын бедитпейн турарындан мындыг салдынчак чорук болуп турар.

Фермада ажылдап турар кижилерниң амыдырал-чуртталгазынче сагыш салыышкын четпес. Улуг-Алаак фермазының турар чери-биле Арыскан, Арыг-Үзүү суурларның аразы 6—6 километр хире. Эртен инек саап кааш, өг-бүле бүрүзүнден бир-бир кижилер демги суурларже хлеб болгаш өске-даа аъш-чем аймаан садып алыры-биле базып чоруптар. Ол бааргa чамдыкта хлеб төне-даа бергилээн болгулаар.

Бо байдал совхозтуң дирекциязынга, партия комитединте болгаш ажылчын комитединге эки билдингир болза-даа, таарымчалыг байдалды тургузарынче сагыш салдынмаан. Бир эвес автолавка бүгү фермаларны хандырып четкинес чүве болза, тергелиг аъттан ооа хлеб сөөртүп чедирер кылдыр чүге организастап болбас боор? Черле болур.

Совхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери фермага чоруп турааа, ында чурттап турар кижилерниң культурлуг негелделерин хандырар, арыг-шевер чуртталганы тургузар талалы-биле ажыл чоруткан турар. Радио дамчыдылгазы чок, кино келбес. Чурталга бажыңнары чугайлаттынмаан, крыша чок, чамдыктарының шалазы безин чок.

Көргүзүг самбыразының арнында чаңгыс-даа көргүзүг кылбаан, социалистиг чарышты кижи бүрүзүнүң аразынга организаставаан. Түннелдерни үндүрер, мурнакчыларны деткип шаннаар чорук кылдынмайн турар.

Бо бүгү четпестер болза, сүт саалдазының кудулап турарынга черле хамаарылгалыг деп билзе чогуур.

В. БЫШТАК-ООЛ.

Хензиг өрээлде библиотека

Клубтуң бир азыында он дөрбелчин метр хемчээлдиг бичии өрээл бар. Ол Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң библиотеказыдыр. Оон ишти тар, караңгы. Номнарны шаладан дээвириинге чедир сарааттай салып үндүрүпкен, соңга безин көөлбес.

Номчулга залы дээр бичии черде чаңгыс-ла стол бар. Оон эргелекчизи эш Бояркина библиотека тургузар бажың бээр дугайын колхоз баштаар чериндeн каш-даа катап дилээн. Оон ол дилээн колхоз баштаар чери херекке-даа албас, «келир чылын чаа библиотекадан алгай сен аан» дээш ыыт чок баар.

Библиотеканың ажылында четпестер бар. Солуннарның, журналдарның чаа номерлерин стол кырынга өй-шаанда делгеп салбайн турар. Номчукчулар конференциялары болгаш оон-даа өске массалыг ажылдар чоруттунмайн турар. Эш Бояркинаның ажылының тодаргай планы чок.

Бо библиотека кажан улуг бажынга четтигер ирги? Бо дугайында колхоз баштаар чери чүү деп бодап турарыл?

В. КАЖЫН.

Эргелекчилер солчуп турар, а ажыл...

«Тыва» совхозтуң Хөндергей кодээ клуву эвир чылдан эгелээш багай ажылдап, бот-тывыңгыр уран үүлдүң киржикчилериниң мергежилин бедидер хире ындыг культура ажылдакчызы келбээн. Чүгле бо чылдың январьдан август айга чедир клубка үш эргелекчи солушкан.

Аныяктар дыштанылга кежээлеринде, субботаларда, кино болбаанда бажыңнарында аңаа олургулаар. Бир эвес хөндергейжилерни бот-тывыңгыр уран үүл бөлүмнеринге хаара тудуп, культурлуг амыдыралче организастап турган болза, ыраажы С. Валя, танцычы Борбак, ады-сураа үнген сыгытчы Сат Манчакай болгаш өскелер-даа эки концерти белеткеп шыдаарлар.

Бо хүннерде клуб эргелекчизинте М. Хунай-оолду томуйлаан. Оон ажылында база-ла көскүлен чүве чок.

С. БАДЫ.

Чөөн-Хемчик район.

ОЧЕРК

Слесарь Сагды

Эзим-арга-биле хүрээлеткен Хараал хем, кыштың соогундан чаштынган чүве дег, кылын дөш алаанче кире берген. Хем бары ам беленне аскертиннес, холуравас-даа, оон унун кылын хар дуглап алган, аңаала ажык дилиндек кылдыр сагындырар. Тайга-даскыл аразындан оюпкыйын чораан, үндүр чүткүп, дыйлан-дайлаң кылдыр агып баткан ол хемниң үстүү ооруунда алдын бар черни улус кажан-бир шагда-ла тып каан. Аңаа алдын уургайы тургустунган.

Узун, хөнү шивилер, чойганнар, пөштер-биле хаажылаттынган чем эриниң кырынга улуг эвес сууржугаш тыптын келген. Алдын казыкчылары аңаа чурттап турган. 1934 чылдың дошкун кыжынында аңаа бөлүк ажылчыннар-биле кады Хертек Сагды чеде берген. Чаа келген ажылчыннарны ниити чурталга черинге киирип каан.

— «Чыргалын човалынга саткан» деп чүве бо эвеспе, эштер — деп, орукка чораан, доңган кижилер шой доскаардан кылган дөрт кырлыг изигдемирге дөгеленип турда, оларның бирээзи Опай чугааланган. Чолдаксымаар сынныг, делгем эгиннерлиг, чазык шырайлыг, оюн-баштаа-биле өөрүп бо-ла хөглеткен турар ол эр-биле Хертек Сагды Кызылга бир-ле дугаар танышкан. Ол ынчаарда дыкала эреширгин кижи кылдыр Сагдыга сагындырган. Хараалче чоруур деп ооллар эзлидип турган кижи база-ла ол. Ынчалза-даа ам кээп оон ундарай бергенин Сагды пат-ла кайгаан.

— Соок-чарга доңуп, түрээр аттыг чүве-дир, моонар—деп, демгизи уламчылаан. Ам-на Сагды аскын тыртынмайн барган.

— Ындыг ырым чок кижи дыжың харап олурбайн, бээр үүге кел чыткан сен! Чүнү-даа көрбейн чыткаш, ырбап эгелей бергениң ол бе?

— Мен бодумну эвес, а силерниң дугайыңарны ынчап тур мен. Менде чүү боор, силерни кээргеп турарым ол-дур ийин.

—Бистиң дугайывыста сагыш човава. Бодувус билир бис...

— Эй, ооллар, «оюн бажы ораштыг, баштак бажы баладыг» чүве болгай, сөкеанар!—деп, арай улгады берген ажылчын оларны сөкседкан.

Сагды Хертек аныяктар эвилелиниң кежигүнү. Ажылчыннарны баштап чоруурун аңаа дааскан. Ынчангаш ол, Опайның эпчок сөстеринге удурланып турганы ол.

Удаан чүве дег, эзнаргей эзим, Хараалдың ол-бо талаларында тайга-сыннар Сагдыга чоок, төрел-даа ышкаш кылдыр сагындырар болган. Аар ажылдың соонда, кежээ баракка келгеш, ыыштан кылган калбак тапчан орун кырынга ойталап чыда, бодангылаар.

Амыдыралдың кадыг-бергезин Сагды чажында-ла көре берген. Оон адаиези ядыы улус. Сагды 12 хар чаала чедип чорда, адазы Успун чок апарган. Өг-бүлеге шупту беш ургуглар арткан. Оларның эң улуу —Сагды ол. Ынчангаш адазының орнунга өг-бүленiң бүгү ажылын кылыр, иезин болгаш дуңмаларын азыраар үүрге Сагдыга онзашкан. Бичии оол улус-биле кады Хемчик кирип, аът, шары бажы мунуп, тараа тарыжып, эвээш-биче улуг-хуузун алгаш, улузун алырап турган.

Сагды 22 харлыг турда, Кызыл бадыш, тулугга ажылдаар ажылчынар чыый берген. Ол аңаа бир дугаарында бижиткен. Сагды Тываның барының кызыгаарындан чөөн кызыгаарынга ынчаар чедип келген.

Аныяк ажылчынның чугаа-соот чок, ханы бодалга алзы берген чыдарын эскерип каан, бажының дуктери буурул апарган, кыргаң орус ажылчын — Иван Петрович Сизов мынча деп чугаалай бээр:

— Че, мунгарава, оол. Чаңчыга бээр сен, ажылга-даа өөренир сен. «Күш төлү кара-даа ужар, кижи төлү кара-даа чоруур» чүве болгай.

Чаагай сеткилдиг ол орус ажылчын тыва оолга чымчак, чылыг сөстери-биле, чагыг сүмези-биле дузалап, оон мергежилдиг ажылчын болурунга дөгүм-идигни чедирген. Сагды Иван Петрович-биле кады ажылдан турган. Баштайгы удаазында Иван Петровичиге дузалакчылап, гидромонтёрга өөренген. Нарын эвес ол «техниканы» шиңгээдип алгаш, аңаа чааскаан ажылдай берген.

Хертек Успунович ажылчын аңгының хүрээленинге Хараалга барып кирген. Ол баштайгы тыва ажылчыннарның бирээзи. Оон мергежил чедип алырынга улуг акылары — орус ажылчыннар дузалаан. Ыракузак Кара-Хөлге, тайга-сыннар аразынга өскен бөдүүн тыва оол орус кижилериниң чаагай сөстерин дыннап, чылыг эргелериин медереп, төрел ха-дүнмазы дег, оларның-биле найыралдажы берген. Олар ону мергежилдиг ажылчын кылып, боттарының арга-дуржулгазын аңаа дамчыдып, аас-кежиинче орукка, чонунга баран болурунуң оруунга киирип каннар.

Хараал алдын уургайынга беш чыл ажылдаан, Сагды бодунуң эки-туразы-биле, техникаже чүткүлүн өзугаар, чолаачылар курузунга өөренир дээш, Кызылга хап келген. Чаа ажыттынган, чолаачылар курузунга 20 ажыг кижи чыглып келген. Эртем-билииниң деңнели куду-даа болза, ол кижилер «техниканы түгеннеп мунар» күзел-биле кыптыккан турган. Хертек Успунович көдээге тургаш, аал-бөлүктүң бижик бөлүгүнге барып, Тываның чаа тывылган бижиин номчун, бижип турар кылдыр өөренип алган. Школа деп чүвениң эжиин ол кажан-даа арта базып көрбээн. Харын ынчаарда «школа» деп сөс безин чок турган.

— Сагышка кирбес, берге-ле чүве-дир моң—деп, кады өөренип турган эжи Оюн Багажык Сагдыга арайла ундаргай хевирлиг чугаалаан. Хертек Успунович эжинге дөраан харыылавайн, кезек боданып турган. Курска авто хөрээн башкылаар, соңгаартан чаладып келген орус инженер Петр Николаевичиниң курсту ажыдып тура, чугаалаан өөстери Сагдының бодалынга кирип келген: «Силер чаа түүлду — техниканы өөрениринче кирип турар-дыр силер. Ажылга ышкаш, өөредилгеге база-ла бергелер турар апаар. Ону ажып эртер херек. Амыдыралдың алыс утказы чүл дээрге, бурунгаар баскан базым бүрүзүнге таварышкан бергелерни ажып эртери, тиилээри, бергелерге торулбайн чораш, чаагай үүлдени бүдүрери болур. Силерниң аныяк республиканарга бо машиналар кончуг херек, а боларны сагыш ышкаш башкарып билир кадрлар базала ол хире чугула...»

— Берге-да болза кызып өөренир херек— деп, Сагды демгизин сергеткен. — Петр Николаевичиниң чугаазын үттүп алганың ол бе? «Бергелерни ажып эртер, тиилээр херек...» дээн болгай. Өөренип алгаш, моон кырынга болурупкаш хап турда, амыр деп бил.

— Өөренип апса-ла магалыг-дыр ийин. Черле таан өөренип аптар бис ыйнаан... Хамык-ла берге чүве моон «хөрээниң» иштинде ышкаш-тыр. Мен ол орта арай-ла будулуп тур мен.

— «Хөрээ» деп чүн боор, «мотору» дедаан—деп, Хертек Успунович эжин чазамыктан каан.—Бир-тээ чүгеннеп, суглуктап эгелей берген улус, черле мунгай бис аан.

—Бо хире нарын эт хамаан чок, эмдик аътты безин өөредип алыры амыр эвес болдур ийин.

— Ындыг харын. Эмдик аът мунган кижи октадыр-даа болбазыкта. Хамык-ла ужур кызымак, шудургу болурунда...

Хүннер эртип-ле турган. Курсчулар салдыныш чок өөренип, кезектен кезекче шилчип, машинаны башкарарын, ажаан-тежээрин чоорту шиңгээдип ап турган. Адактың сөөлүнде кээп шылгалда тутканнар. Үүгле үш кижи дужаап шыдаваан, оон өскелери дүрген маңнаар, могап турбас, демир аътты челинден тутунгаш, мунупканнар.

Хертек Успунович 1938 чылдың күзүнүнде машина чолаачылаар эргени чедип алган. Эргилей берген чүк машиназын аңаа хүлээдип бергенде, оон хүнге додуга берген хүрен арнынга өөрүшкүлүг хүлүмзүрүг чайнап турган. Канчап черле өөрүвес боор! Күзеп чораан чаагай күзели боттанган-дыр. Бергелерге торулбайн, техниканы чүгеннеп мунупканы ол-дур.

Үш ай хире чолаачылап келгеш, бир-ле катап, озал-ондакка таваржы берген. Ынчап баар деп ол кайын сагынган боор. Районче чүк сөөртүп чораш, кежээ караңгы апаранда, Кызылга ээп келген. Үш тоннаны чүдүрген аар чүктүг машина кудумчунуң бир булунунче чаа-ла ээп чорда, ажытталчак бажың артындан чиик машина, хойган чүве дег, үне халып келгеш, чүктүг машинаны кайы сен дээш, карак-кулак чок үткүй келген. Хертек Успунович аңгадай берген: доктаадырга аар машина дөмей-ле доктаавас, кулбургай доштур орукка боду-ла сыылай бээр. Оруктуң бир ийинче дүвү-далашбиле ээй тырткан. Былдап чадап, шугулдаан чүве дег, каңгыр-коңгур кыддыр бар чораан чүктүг машинага чиик машина кээп үскен. Чиик машинаның чолаачызы Дежнёв дээр халаң эзирик болган. Хертек Успуновичиде буруу чок болза-даа, ону гаражка септекчи кылдыр киирип каан, мындыг. Сеткилинде хөлчок хомудаан, ынчалза-даа бодун агартынарын бодаваан.

Гаражта машиналар септээн орус-даа, тыва-даа ажылчыннар бар болган. Сагдының курс доозун шыдаваан эштери база-ла ында тургулаан.

— Бо эш база-ла силернин-биле септекчи болуп ажылдаар апаардыр—деп, Сагдыны эдертип эккелген гараж эргелекчизи чугаалаан.— Кызымак эр. Хей черге озал-ондакка таваржы берген-дир.

Гаражтың механиги Ильичев демги аныяк эрни адаандан үстүнге чедир, бир-ле чүвени дилегзинген дег, топтап көрүп тура, оон айтырган:

— Машинаң канчалдың, дужаатың бе? Оваарымчалыг эвес болурга, ындыг-ла болгай.

— Көнгүс аңаа машина-ла болгай—деп, Сагды үстүг холдарын нуугуй тутпушаан, харыылаан.— Дежнёвтуң хайы-дыр ийин. Оон башка мен...

— Чаа, ажырбас, эр кижи тайып ужар-даа, даянгаш турар-даа чүве болгай—деп, аңаа турган инженер Петр Николаевич чугаалаан, Сагдының эктинге холун салган.—Машинаның материалдыг кезектерин чазып, эштеп, септеп турган, эки билип алганда, ону мунары астырбас.

Узун, шилгедек сынныг, чаражы кончуг шаңгыр карактарлыг, чазык шырайлыг механик Ильичев, улуг, делгем өрээлдің дөрүнде доңгайып алган, чазып каан машинаның хөрээнче холун суп, бир-ле чүвени чушкуттунган турган ажылчынче кыйгырып чугаалаан:

— А Семен! Сээң эргенге база бир септекчи келди. Тур када нөмээржилгенге ап, өөредип кор. Оон соонда чүвениң хевири билдиве бээр оп.

— Мээн нөмээржилгемде кижи-ле хей—дээш, улгады берген орус ажылчын үстүг-астыг кара арнында дерин, холу-биле чода туткан. — Ынчалза-даа хүлээп алырдан башка. Өске өөреникчилерим ам колдуундала тускайлаң ажылдап турар апарган улус бо.

— Башкың ол эвеспе—дээш, гараж эргелекчизи үне берген.

— Кады ажылдаар апаар-дыр бис— деп, Семен Васильевич аңаа чугаалаан.— «Демниг саскан тева тудуп чиир» чүве болгай. Моңу дем-биле кыдыывысса, кайын удадыр деп бис. Бо дээрге машинаның чүрээдир. Сен курска тургаш, моторну база өөренген болгай сен. Ынчаарда үүгле «чүгүртү» көрүп эрткен боор силер, а ам дээрге, моторда бүгү-ле чүвени адырып алгаш, тудуп, сыйбап, аштап, кайда, кандыг чери элей бергенин, үрелип калганын тодараткаш, болдунар болза, септээр, а хоржок болза, чаа кезек-биле солуур апаар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, нарын «операция-дыр» ийин. Шак мынчаар септеп-селип, солуп-чаартып турган, эзеп калган моторну бис катап «тынгарар», «амыдыралга» киирер улус-тур бис ийин.

(Төнчүзү 4-кү арында).

Солуннарга болгаш радиога ажылчы чоннарның чагаалары

МОСКВА. (СЭТА). Республикаларның, крайларның, областарның солуннарының болгаш радиозунуң редакцияларының чагаалар килдистериниң эргелекчилериниң чогаадычы семинары доозулган. Ону ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң инициативазын өзугаар чоруткан.

130 ажыг журналистер чыгдынган дуржулгазын беш хүннүң дургузунда солушканнар. «Известия», «Комсомольская правда», «Рабочая газета» (Украина), «Советская Россия», «Советская Татария» солуннарның болгаш бүгү-эвилел радиозунуң чагаалар килдистериниң удуртукчулары ажылчы чоннарның чагаалары-биле ажылының дугайын чугааланнар.

Семинарның киржикчилери «Контрольдуң ленинчи принциптерин боттандырарынга парлалганың ролю» деп илетиелди дыңнаан. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Партия-күрүне контролюнуң комитединиң парлалга болгаш информация килдизиниң эргелекчизи С. П. Мезенцев кылган.

«Правда» болгаш өске-даа төп солуннарының редакцияларының чагаалар килдистеринде ажылды канчаар тургусканы-биле журналистер танышкан. Олар Кремльде В. И. Ленинниң ажылдаар кабинединге, квартира-музейинге, «Совет улусчу парлалга» деп делегелгеге, найысылалдың музейлеринге болгаш театрларынга чорааннар.

Сөвлгү хүнде СЭКП ТК-га семинарның киржикчилери-биле түңнел беседа болган.

МОСКВА—ВАШИНГТОН

МОСКВА. (СЭТА). Москва биле Вашингтон (Кремль—Ак бажың) аразынга хүн, дүнде үзүк чок ажылдаар телеграф харылзаазын Москваныы-биле 11 шак турда ажыглалга киргген. 1963 чылдың июнь 20-де Женевага ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың төлөлекчилериниң аразынга чарган дугуржулганы өзугаар харылзааны ажыткан.

Болгар улустуң төөгүзүнге маадырлыг үе

МИХАЙЛОВГРАД. (СЭТА). 1923 чылдың сентябрьда болгар улустуң антифашисчи чепсектиг тура халыышкынының 40 чыл болган оюнга хөлбаштырган парлалга конференциязы август 31-де Михайловградка болган. Тура халыкчыларының удуртукчуларының бирээзи, БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү Иван Михайлов парлалга конференциязынга чүве чугаалаан. Бо тура халыышкын болза бодунуң хосталгазы дээш, капитализмге болгаш фашизмге удур болгар улустуң маадырлыг үеви, улуг болуушкуну болур дээрзин, ол чугаалаан. Ол болза чүгле Болгарияга эвес, харын база Европага болгаш бүгү делегейге баштайгы улусчу антифашисчи тура халыышкын болган. Болгар улус чайыннанчак арыннарының бирээзи болган сентябрьда улусчу антифашисчи чепсектиг тура халыышкынга, бодунуң маадырлыг демиселинге чоргаарланып турар болгаш кезээде чоргаарланыр.

Парлалга конференциязы болган соонда, журналистер Михайловградта сентябрь тура халыышкынының музейин көрген болгаш шаанда болгар улустуң маадырлыг революсчу түүлдери-биле холбашкан турааскаалдыг черлеринге чораан.

Лейпцигтиң ярмарказы ажыттынган

ЛЕЙПЦИГ. (СЭТА). Делегейнин чаңчыл болган күскү ярмарказы сентябрь 1-де Лейпцигте ажыттынган. Ында 55 чурттарның 6.500 фирмалары киржип турар. Герман Демократтыг Республиканың удуртукчу ажылдакчылары, оон иштинде Министрлер Чөвүлелиниң даргазының бирги оралакчызы Вилли Штоф, даштыкы херектер министри доктор Лотар Больц, садыг министри Юлиус Бальков даштыкы чурттарның чазак болгаш садыг төлөлери-биле кады ярмарканың бүгү 17 павильоннарын бир дугаарында көргеннер.

Улан-Баторга байырлалдыг хурал

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканы үндезилеп тургусканындан бээр 18 чыл ою-биле холбаштыр, найысылалдың хөй-ниитизиниң төлөлекчилериниң байырлалдыг хуралы август 31-де Улан-Баторга болган.

Хуралга ВДР-ни үндезилеп тургусканындан бээр 18 чыл болган оюнуң дугайында илеткелди моолвьетнам найырал Ниитилелиниң даргазы Л. Балдандаш кылган.

ВДР-ниң көдээ ажыл-агыйында чедиишкиннер

ХАНОЙ. (СЭТА). Сөелгү чылдарның дургузунда Вьетнам Демократтыг Республиканың ажылчы чоннары көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинге улуг чедиишкиннерни чедип алган. Бо чедиишкиннер болза, ылангыя тарылга шөлдерин калбартканының, суггарылга системаларын хөгжүткенинин, чаа агротехниканы нептереткенинин түңнелинде болдунар аргалыг болган деп, ВИА агентилел дыңнадып турар.

Сөелгү ийи чылдарның дургузунда республикага барык 200 муң гектар күр черлерни шиңгээдип алган, 30 гидроэлектростанцияларны болгаш 40 насос станцияларын тудуп, ажыглалга киргген, а ол ышкаш барык 3.000 насостарны тургускан. Ол чорук республикада ажылдап турар бүгү черлериниң барык кезиин суг-биле хандырар арганы берген.

Селекция талазы-биле улуг ажыл чоруттунган. Хөй культураларның чавыс дүжүттүг сорттарын бедик дүжүттүг сорттар-биле солаан. Хөвеннин, джүттүн, чер тоорунун, шайның кофениң болгаш каучуктуң чаа сорттарын тарып өстүрүп турар.

Көдээ ажыл-агыйның кадрларын белеткээринге улуг кичээнгейни көрүндүрүп турар. Ам бо үеде көдээ ажыл-агыйда ортумак болгаш дээди өртемниг 10 муң ажыг специалистер ажылдап турар. Оларның саны 1954 чылда чүгле 320 кижи турган.

Бо бүгү болза чем продуктуларны бүдүрерин көвүдедир арганы берген.

Вьетнам көдээнин овур-шырайы өскерилген. Дыка хөй тараачын өгбүлелер чаа бажыңнарны тудуп алганнар. Ам көдээ суур бүрүзүнде школа, уруглар сады, медицина пунктузу бар болган. Көдээ районнарда бүгү уруглар школаларда өөренип турар.

Күш-ажыл хүну-биле холбаштыр президент Кеннединиң медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент Кеннеди күш-ажыл хүнү-биле холбаштыр чаңчыл болган медеглел-биле америк улуска үгүулганы үндүрген. АКШ-ка күш-ажыл хүнүн чыл бүрүде сентябрьның өзөгинде демдеглеп эрттирип турар.

Кеннеди АКШ-та байдалды тайылбырлаан болгаш, оон сөзү-биле алырга, экономика талазы-биле, «амыдырал деңнелин чайгылыш чокка бедидериниң» хөрээнде улуг чедиишкиннер, «бүгү делегейнин дарлаттырган улустарының идегеп турары демократтыг хосталгаларны» чедип алырының хөрээнде чедиишкиннер чедип алдынган деп турар.

Ындыг болза-даа АКШ-тың президентизиниң бодунуң медеглелинде айыткан фактылар чүвенин байдалы ындыг-ла өөрүшкүлүг эвес дээрзин херечилеп турар.

АКШ-та «экономиктиг идепкейжи чоруктун улуг хире-чергези» тураажок, экономиканың «эрги» дижир болгаш бууразшкынга таваржып турар адырлары база бар болуп турар. Оон аңгыда чурттун «ниити катап тургузуушкунунга киришпейн турар» бүдүн-бүдүн районнар бар.

АКШ-тың экономиказы «чечектелип» турзажок, чуртта 4.250 муң кижи ажыл чок. Бүдүрүлгениң автоматчыдылгазы ажылчы чоннарның байдалын экижитпейн, харын «хөй-хөй ажылдаар черлер, күш-ажылчы чаңчылдар ажык чок болуп турарынга» чедирип турар, тодаргайлаарга, хөй-хөй ажылчыннарны бүдүрүлге чорудулгазындан үндүр октап база амыдырап чурттаарының арга-зындан кызамдап турар.

Америк аныяктарның таарымча чок байдалын Кеннеди онза демдеглээн. 16-дан 21 хар чедир назылыг американнарның дөрт кижиниң бирээзи-де өөренмейн-даа база ажылдавайн-даа турарын президент билинген. Аныяктарның ортузунда ажыл чок чорук болгаш кемниг херек үүлгедиглери болза, «таарымчалыг сорулгаларны шиитпирлээринче болгаш таарымчалыг эчис сорулгаларны чедип алырынче аныяк эр, хөрээжен кижилерниң бүгү энергиязын болгаш бүгү аргаларын америк ниитилелдиң ажыглап шыдаваанының» демдээ болур деп ол чугаалаан.

АКШ-та чырыдыышкын системазын президент чидиг шүүмүүлээн. «Өөредилгениң чавыс деңнели, белеткелдиң чавыс деңнели болгаш техниктиг чаңчылдарның четпези — ажылды алырынга болгаш үре-түңнелдиг амыдыралга кол моондактар ындыгдыр» деп, ол медеглээн.

«Америк хосталгага» хамаарыштыр кандыгыл дизе, АКШ-тың президентизиниң медеглээни-биле алырга, «ажылдаар, чырыдыышкын, бадылаашкын талазынга, бистин национал ажыл-чорудулгавыстың бүгү адырларынга бүгү хамаатыларның деп эргелерин хандырарын» ам-даа чедип алыр ужурлуг.

Чүвениң байдалы, президентиниң көргүзерин күзээни ышкаш ол хире магалыг эвес болган.

Президентиге дилег бижиктер

ПАРИЖ. (СЭТА). Тайбың талалакчыларының француз шимчээшкининиң дилег бижиинге ат салыышкыны хүн келген түдүм-на көвүдеп турар. Ядролуг чепсектиң шенелделерин чамдык кезиктеп хоруур дугайында Москва Керээзинге каттыжарын де Голль—Помпидунуң чазаандан ол дилег бижиктер-биле негеп турар.

Москва Керээзинге ат салган шаандагы эвилелчилерингe каттыжар деп негелдени Эндра биле Луара департаментизиниң хөй-ниити болгаш политиктиг он бир организациялары, Францияның Коммунистиг партиязының ол черде организациязы, күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязы, француз хөрээженнериниң эвилели, тайбың талалакчыларының шимчээшкини, фронтучулар чорааннарының болгаш удурланыышкын шимчээшкининиң киржикчилериниң ассоциациялары киргген.

Ол кыйгырыгда чугаалап турары болза: «тайбының болгаш хосталганың хөрээ дээш амы-тынындан когараан мун-мун патриоттарга шынчы болур чорукту камгалавышаан, улуг качыдал болгаш үрегдээшкиннер дээш харысалганы хүлээр ужурлуг чазактың бистин черивисти герман милитаристерге база катап тыпсып турарына бодувустун киленнээшкинивисти илергейлеп тур бис».

Школаның эң шынгыы кризизи

НЬЮ-ИОРК. СЭТА-ның корреспондентизи Г. Васильевтиң дамчыдып турары:

«Уоркер» солуннуң чаа өөредилге чылынга холбаштыр парлаан түүлүнде демдеглеп турары-биле алырга, хоорайның эрге-чагыргалары школалар байдалының баксыраанын медерел билбес болза, Нью-Иоркта школаларның эң шынгыы кризизи удавас эгелээр.

Бо чылын Нью-Иоркта школаларга кичээлдер сентябрь 9-та эгелээр ужурлуг. Ынчалза-даа Нью-Иорктун парлалгазы бо чылын өөредилге кандыг болур дээрзинге шыңгыы сестиишкиннерни өөредилге чылы эгелээриниң ырак мурнунда-ла айтып турган.

Мурнуу штаттардан аңгы болуп, Нью-Иорктун бүгү школаларында сөөк-язы ылгаар чорукту бир янзы кылып турар. Чүл дээрге, колдуунда ак кештиг өөреникчилерниң өөренип турар школаларында каш санныг негр школачылар бар, ынчаарга негр уругларның өөренир школаларынга — ак кештиг каш өөреникчилер тускай өөренип турар.

Ийи чыл мурнунда бо фактылар хөй-ниитиниң кичээнгейин онза хандытпайн турган — ындыг болза-даа АКШ-та хамаааты эргелер дээш демиселдин ниити көдүрлүүшкүнү АКШ-та деп эргелиг эвес чоруктуң байдалын чаазы-биле көөрүн болдурган. Хамаааты эргелер дээш демисежип турар организациялар Нью-Иорктун школаларында херек кыында кеш-сөөк ылгаар чорукту үзүткаарын негээн. Ындыг болза-даа өөреникчилер хуваалдазының дугайында оларның негелделеринге школалар эрге-чагыргалары болгаш Нью-Иорк хоорайның чагырга даргазы Вагнер удурланган.

Нью-Иорктун школалар инспектору Кэлтин Гроссон-биле ийи шак үргүлчүлээн үре-түңнел чок чугаалажышкынынарның соонда демократтыг организацияларның удуртукчуларының чарлаана чүл дээрге, сөөк ылгаар чоруккa удурланыышкынның демдээ кылдыр сентябрь 9-тан эгелээш, можу школаларынга бүгү-ниити удурланыышкынны чорудар бодап турар.

Мынчангаш, бир эвес хоорайның эрге-чагыргалары дүжүп бербес болза, удурланыышкынның планнары боттаныр, Нью-Иорктун миллион ажыг школачылары өөредилге чылының баштайгы хүнүнден эгелээш, школаның шыңгыы кризизинге таваржыр апаар.

Чаа өөредилге чылының оон өске чугула айтырыы болза, боттарының материал байдалын экижидерин чедип алыр дээш демисежип турар башкыларының ажыл соксадыышкынының эгелээр магат чогу болуп турар.

Капитал нептерээн черде бут бөмбүү биле акша

Бо чылын англи бут бөмбүү сезонунда чүү чүве сонуургалдыг болганы? Ол болза, 1863 чылда эң-не баштай оюнуң чурумнарының дугайын бүгү делегейге чарлаан англи бут-бөмбүүнүң ассоциациязының үндезилеттинген хүнүнден бээр чүс чыл болганы болур. Ынчалза-даа өске үүл база-ла сонуургалдыг болуп турар. Чамдык хоочун ойнакчыларны хээли ап турган деп буруудадып турар. Ол кижилерни судка киирер апаар.

Англияга бут бөмбүү шагда тыптып келген. Ол спорттуң сурагжааны XIV вектиң эгезинде II Эдуард хаан мячикти бут-биле теп ойнаарын хоруурунга болгаш эң «практиктиг» ажыл-херектерни кылырынче— чадарынче аныяк кижилерни албадаарынга чедирген.

Ынчалзажок бут бөмбүү чүс чылдың мурнунда амгыы ышкаш базала шак ындыг хевирлиг болуп турган.

Амгы хоочун бут бөмбүү чажыт картаачыларның холунга кирген. Ынчангаш ойнакчыларны хээлилээр чоруктар-биле холбашкан шоош-содаа барык неделя бүрүзүнде парлалганың арыннарынга көступ кээп турар. Англияның бут бөмбүүнүң төөгүзүнде эң-не баштай Бирмингэмниң үш ойнакчылары Брайан Филлипс, Эсмонд Миллион биле Кейт Уильямс олар бужар кижилер болуп турары илерээн.

Олар үжээлээн янзы-бүрү түңнүг хээлийн ап, боттарының ойнап турган командазының уттурарынга дузалап турганы билдине берген.

Ол бужар чорукту сойгалаарынга чаа бужар-чүдек хээлини кылырындан Уильямстың ойталааны дузалаан. Ол уттурарын күзевээн, ынчангаш ээлчеглиг оюн хайым болган. Оон соолунде Уильямс бүгү үүлдерни бирден бирээ чокка илередип, хээлилээшкининиң бужар-чүдек системазының дугайын чугаалап берген. Англияда бут бөмбүү аажок улуг хээли бүдүрүлгези болу бергенин үү деп чугаалаар боор.

Картаачылар бүгү англи спорттаазы ышкаш бут бөмбүүнде база тергиндеп турар. Ойнакчыларны хээлилээр болгаш садып алыр чорук ыят чок үүл болуп турар. Акшаның эргеажы дээш дириг кижилерни болгаш оларның хуу-салымын садып алыр бужар-чүдек үүлдер болуп турар.

Капитализмниң байдалдарында оюннар янзы-бүрү хөреңгиттеннериниң байырының болгаш бужар-чүдек оптуг аргаларының үүлү болу берген.

«Хостуг делегей» дээр делегейнин амыдыралындан база бир тодаргай чижек бо-дур.

МОНТИ МЕС,
англи журналист.

Лондон.

Бичии чаштарның байырлалы

Ол хүн Кызылда культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгы байырлалдыы-биле каастаттынган турган. Аңаа Кызыл хоорайның бүгү школаларының биргиклассчыларының байырлалы болган. Эртенгиниң 10 шак четпээнде-ле паркты иштин хөглүг катты, ыыт-шимээн долган. Байырлалдыы-биле кеттинген бичиилер болгаш улуглар садтың ногаан театрынче үзүктел чок шуужуп-ла турганнар. Ногаан театр плакаттар лозуңнар болгаш янзы-янзы дириг чечектер-биле шиметтинген. Оон олуттарын биргиклассчылар эзлепкен, чүү болурун четтиклейн манап, кижи бүрүзүнүң арнында өөрүшкү чайнап турган.

Дириг чечектер-биле бүзээлеттинген сценага Кызылдың пионерлер бажыңының директору Л. Абросимова үнүп келгеш, биргиклассчыларга байыр чедирип чүве чугаалаан. Оон соонда хоочун башкы пенсионер Вера Федоровна Фастунова сөс алган.

— Эргим биргиклассчылар. Бөгүн силерге кончуг улуг өөрүшкүлүг байырлал-дыр. Өөрүвес-даа аргажок. Бир-ле дугаар школаның эжиин ажыдып, өөреникчи деп хүндүлүг атты эдилээр силер. Силер ам уруглар сады-биле байырлашнан «улуг кижилер» болдуңар. Школага баргаш, чүгле 4-5 демдектерге өөренип, башкыларның, ада-иелериңнериң болгаш улугларның сөзүн дыңнап чоруңар. Эргим, «чечектерим» моон соңгаар чедиишкиннерлиг болуруңарны күзедим.

Хоорайның 11 классчыларының мурнундан биргиклассчыларга байыр чедирип, оларга доозукчуларының эстафетазын дамчыдып бээрибиле Кызылдың № 2 школазының доозукчузу Оюн Шура чүве чугаалаан.

Орта хоорайның уруглар садтарының солун концерттери болган. Аңаа чаптанчыг, хөглүг чаштар кончуг солун шүлүктерни, ырларны, танцыларны күүсеткеннер. Наташа Филиппованың «Школа», Алла Монгуштуң «Бөгүн» деп шүлүктерни номчаанын база оон-даа өскелерниң янзы-бүрү күүселдезин үргүлчүлелдиг адыш часкаашкынынары-биле сонуургааннар. Бөлүк уругларның «Дөрт коштуг ат», «Матрос танцызы» деп танцыларны күүсетиени көрүкчүлерни сонуургаткан. Биргиклассчыларның байырлалы хүнзедир үргүлчүлээн.

Д. КАРА-ООЛ.

Фотолары С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Слесарь Сагды

Эптиг-ээлдек, биче сеткилдиг, дуржулгалыг ол ажылчын Сагдының сеткилинге таржы берген. «Иван Петрович Сизов дег, база-ла ындыг буянныг кижи-дир, бо» — деп, ол бодан турган. Аныяк ажылчын оон айтылгазы-биле слесарьнын мергежилин базым-базымы-биле шиңгээдип ап турган. Оон ийи ай эрткенде, Сагдыны тускайлан ажылдадыр апарган.

Тускайлан ажылдаары ындыг-ла белен эвес. Дуржулгалыг мастериң чанынга тургаш, оон кыл дээш үүвезин кылып, аңаа дузалажырында берге үүү боор ийик, а тускайлан ажылдаары...

— Ам үүү-даа болза, үвениң алдын биле берген боор сен, Хертек — деп, Семен Васильевич аңаа чугаалаан. — Дөө, ол моторну тускай септээри-биле хүлээп ал. Билдинмейн барган үүлдерни менден айтырып ап турар сен.

— Шыдаар ирги мен бе, Семен Васильевич? — деп, Сагды арай-ла далдараан. Ам-даа...

— Шыдаар сен. Бодунуң күжүнге бүзүрээр херек. Кижи кылып шылавас үүве турбас ужурлуг.

Моторну чаасканн септеп эгелээн соонда, Хертек Успуновичиге бүгү-ле үүве дескизи-биле болу бербээн. Дыйлаң-дайлаң, үндүрүк-киирик черлер оон чаа мергежилче оруунга таваржып тургулаан.

Шатун иштинде, үндезин подшипниктерде, шатун подшипнигинде чижип, дүрбүжүп чоруур, хозай берген черлерге бобит дээр чымчак металл холуксаазын эптей чазап турган сугар. Ол операцияга Сагды орта шуудап чадап турган. Каш-даа удаа үрей кылган. Станокка чазадып алгаш, эпарын сугарга, бирде сынмас болур, бирде хозай берген болур. Черле дээжизи тывылбас. Чамдыкта харын-даа бодунга чөгенип келир «Хоржок эвес мен бе? Үнелиг металлды үрей кылып турарга кайын боор, азы... соксап кагаа үүл?».

Шак ындыг бергедей берген таварылгаларда, Семен Васильевич аңаа дузалап, айтып берип, омак-хөглүг, чазык-чаагай чаны-биле аныяк ажылчынны сергедип, болдунуң күжүнге, болдунар аргазынга бүзүрелди аңаа берип, «ам-даа салдынма! чүткү-ле, чүткү!» деп күзелди оон үүреэнге кыпсып турган.

Үрей кылдынып турганының чылдагаанын Семен Васильевич Новиков аңаа айтып берген.

— Мында хамык-ла ужур микрометрни шын ажыглавайн турарындадыр деп, ол тайылбырлаан — Микрометр-биле кончуг ылаптыр хемчээр херек. Бичии-ле шын эвес хемчээттинер болза, сынмас, азы хос болур.

Курска кады өөренип турган, ынчалза-даа ону доозун шыдаваан, ам база-ла гаражта аар-саар ажыл кылыр черге кирип алган эжи Багажык-биле Сагды бир-ле катап ужуражы берген. Ындында-ла хөөремик, кыжырымак, бодун догдунар ол эр, Сагдының ажылга үрей кылыр чорукту болдуруп турганын дыңнап кааш, кочулаан аян-биле айтырган:

— Чадажын кагдын бе? «Баштай үнген кулакты соңнай үнген мыйыс эртер». Күрсту доокаш, мени мурнап, машинага олурупсуңза-даа ырап шыдавадың але. Сени септелгеге база-ла пат дээрил чоп?

Сагды хорадай берген. «Чоп кижи кочулап турар хей боор» кылдыр бөдааш, база-ла дузапкан:

— Сен ышкаш ындыг, күзүрүм чушкаан бора-хөкпеш дег боор бе! Сени кандыг септекчи дээрил? Гараж богу аштаар кижи ышкажыл сен. Мен дөмей-ле слесарь болур мен, көргөй-даа сен.

— Ой, чаланып турган-ла мактаныр сени аар!

— Мактанар үүү боор, үвениң шыны херек...

Багажык удаваанда ажылдың бергезинден чалдангаш, септекчи болуп шыдавайн, оон үне берген. Ынчаарга салган сорулгазынче чүткүлдүг ар, Сагды, өзулуг слесарь болуп артып калган. Хертек Успунович бодунуң ол мергежилинге ам барык-ла 25 чыл дургузунда ажылдап турар. Ол үенин дургузунда тайга-таңды аразы Тожуга-даа, ырак-узак Кара-Хөлгедаа ажылдап чораан. Слесарьның мергежилинге хөй-хөй кижилерни өөреткен. 1950 чылда Кызылга кээп, хоорайның харылзаа эргелелиниң гаражынга слесарь болуп ажылдай берген. Ол ында 13 чыл болуп турар. Биче сеткилдиг, кызымак, шудургу ажылчын, коллективтин төлептиг макталын чедип алган.

Ында машиналарның септелгезин тус-тус белдирлер аайы-биле кылып турар. Хертек Успунович — мотор септекчизи.

— Машинаның «чүрээн эмнээр» кижи болдур ийин, моң.

— Шынап-ла эмчи дег кижи боор. Машинаның «тыныжын» өндээр эвес.

— Хертек Успуновичиниң септээн мотору бүзүрелдиг-ле. Аңаа ынанып болур.

— Оон билири кончуг. Ынчангаш кылган септелгези кезээде эки шынарлыг болур...

Оон дугайын кады ажылдап турар эштери болгаш чолаачылар ынчаар чугаалажып, мактап турарлар. «Ажыл-херек мастерден коргар» деп, орус улустуң үлегер домаанда чугаалап турар. Ол черле шын. Хертек Успунович ажылдап турда, шынаппла амыр. Бир-бир сактырга, хамыкла чүве оон аайынга кирип, чаягаар бүдүп турган ышкаш болур. Ол дээрге тускай эртемин беш салаазы дег билир чоруктун түңнели-дир.

Хоорайның харылзаа конторазының гаражында он ажыг слесарлар ажылдап турар. Олар септелгени дүргедедир, оон щынарын экижидер, үнер чарыгдалдарны эвээжедир, күш-ажылдың бүдүрүкчулуун бедидер дээш боттарының аразында чаржып турарлар. Хоочун слесарь Хертек Успунович ол чарышка бирги черни эзлеп, ай санында онаалгазын 150 хуу чедир күүседип турар.

Эрткен чылдың июньде слесарьларның хуралы болган. Аңаа санал бергеш, Хертек Успунович мынча дээн:

— Өске кижилерден бистин чүвүс тудааныл? Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп ат дээш демиселди чүге чоруттайн турар бис? Мен бодаарымга, ол бедик ат дээш бистиң кижи бүрүвүс демисежир ужурлуг. Бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарының ниити херээнге бистер бодувустун салыышкынывысты киирип турар-дыр бис. Коммунистиг ёзу-биле ажылдаарынга, чурттаарынга өөренир ужурлуг бис...

— Ол черле үүүлдүг санал-дыр — деп, мастер ону деткээн. — Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп ат дээш септекчи бүрүзү демисежир херек.

Аңаа өске слесарьлар база каттышкан:

— Шын-дыр, деткип тур бис!

— Бис чоонган бис!

Ынчаар шиитпирлеп алганнар. Ол чарыштын түңнелин үндүрген. Бирги черни база-ла Хертек Успунович Сагды алган. Аңаа коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты тывыскан.

К. АРАКЧАА.

ОЙНААШКЫН ТИРАЖЫНГА КИРЖИҢЕР!

Акша-бараан лотереязының 30 копеек өртектиг чаңгыс биледи-биле «Москвич» деп чиик автомашинаны азы «Планета» деп мотоциклди, пионинону азы холодильникти, дааранылга база хеп чуур машинаны болгаш өске-даа үнелиг эзхерекселдерни ойнап ап болурун билир болгай силер.

Тиражка 2.800.000 ойнаашкыннар таваржыр, оон иштинде 1.521.230 рубль түңнүг 18.270 эдилел-херекселдер ойнаашкыннары, 3.728.770 рубль түңнүг 2.781.730 акша ойнаашкыннары бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзааның бүдүрүлгелеринден, кинотеатрларның, клубтарның, автовокзалдарның болгаш аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

Ойнаашкыннарның тиражы 1963 чылдың сентябрь 8-те Калинин хоорайга болур.

Хамаатылар! Лотерея билеттерин садып алыңар!

Ойнаашкыннарның тиражынга киржиңер!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕРИ.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага будуттагылап каап турар хүн болур, кыска чаашкыннар чаар. Хат ой-тавында. Агаарның температураза: республикага — 10—15, а Кызылга — 13—15 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Диплом чок душтук» 10, 12, «Чеделээн дидимиер» 2, 6, «Оларга дээр чагыртып турар» 4, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Он ийиги дүн» 11.15, 1.15, «Охарунуң херээженнериниң амыдыралы» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кижи-амбифия» 2.30, «Өг-буленің чажыды» 4.30, «Чурттаар азы өлүр» 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «13-түң дүнезинде» 3.15, 7.15, «Туттурбаанда оор эвес» 5.15, 9.15 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Чооксулашпас» (2-ги сериязы) 5, 7, 9 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Шетинкин — Кравченко-кудумчузу, бажын № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология килдизиниң 37 — 13; харылсалгалыг секретарьның 23 — 35, көдээ ажыл-агый бүлүрүлгезинин болгаш партийжи амыдырал килдизинин 25 — 38, 23 — 54, үлетпур бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизинин 22 — 64, чаагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солун келбейн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС — 01316. Культура министерствозунуң типографиязы